

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**KAZAKİSTAN'DA YAŞAYAN AHİSKA TÜRKLERİ'NİN
FOLKLORUNUN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Havva ULUDAĞ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

İstanbul, 2018

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**KAZAKİSTAN'DA YAŞAYAN AHISKA TÜRKLERİ'NİN
FOLKLORUNUN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: **Havva ULUDAĞ**

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

11/07/2018

Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans programı öğrencilerinden **155160102** numaralı **Havva ULUDAĞ** "İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**KAZAKİSTAN'DA YAŞAYAN AHİSKA TÜRKLERİ'NİN FOLKLORUNUN İNCELENMESİ**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun **20.06.2018** tarih ve **2018/17** sayılı toplantısında seçilen ve Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin 48. maddesi gereğince **(6.0)** dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında **oyçokluğu/oybirliği** ile **Kabul/Red-veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 3 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
PROF.DR. ABDULKADİR EMEKSİZ

ÜYE
DR.ÖĞR.ÜYESİ ZEHRA HAMARAT

ÜYE
DR.ÖĞR.ÜYESİ ÜRÜN ŞEN SÖNMEZ

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum 'Kazakistan'da Yaşayan Ahıska Türkleri'nin Folklorunun İncelenmesi' konulu çalışmam şahsım tarafına ait olduğu, kullanmış olduğum alıntıların tümüne kaynak gösterildiği, çalışmamdaki tüm alıntıların kaynakçada bulunduğunu belirtir ve bunları onurumla doğrularım.

Havva ULUDAĞ

ONAY

Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanması için verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 5 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

02.08.2018
[Tarih ve İmza]
Hana DUDAK
Öğrencinin Adı SOYADI

ÖZET

KAZAKİSTAN’DA YAŞAYAN AHISKA TÜRKLERİ’NİN FOLKLORUNUN İNCELENMESİ

Havva ULUDAĞ

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Temmuz ,2018 – 98 sayfa

1944 sürgünü ile topraklarından sürgün edilen Ahıska Türkleri, dünyanın birçok yerine dağılmış ve buralarda yaşamlarını devam ettirmektedirler. Bu çalışmada “Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türkleri’nin Folklorunun İncelenmesi” başlığı altında ilk bölümde sürgünden önceki Ahıska coğrafyasından bahsedildi. Daha sonra ise Ahıska Bölgesi’nin işgal edilmesi ve Ahıska Türkleri’nin sürgün edilmesinden bahsedildi. İkinci bölümde Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türkleri’nin kültürü başlığı altında halk hikâyeleri, mâniler, ninniler, bilmeceler, değişmeler, türküler, dualar, ağıtlar, atasözleri ve destanlardan bahsedilerek örnekler verildi. Ayrıca Ahıskalı âşıklara yer verildi. Son olarak üçüncü bölümde ise öncelikle Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türkleri’nin dini ve batıl inanışlarından, evlilik, doğum ve ölüm gibi geçiş dönemlerine ve daha sonra ise Ahıskalıların sosyal yaşantısına değinildi.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Sürgün, Kazakistan, Ahıska folkloru, Geçiş Dönemleri, İnanç, Sosyal Yaşam

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE FOLKLORE OF THE AHISKA TURKISH LIVES IN KAZAKİSTAN

Havva ULUDAG

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

July ,2018 - 98 pages

The Ahıska Turks, who were expelled from their lands by the 1944 exile, are scattered throughout many parts of the world and continue their lives there. In this study, under the heading of "Analysis of the Folklore of Ahıska Turks living in Kazakhstan", the first chapter was mentioned from the previous Ahıska geography. Later on the occupation of Ahıska Region and the exile of Ahıska Turks were mentioned. In the second part, examples of people's stories, manners, ninnies, knowledge, changes, türküler, dualar, cadets, proverbs and epics were given under the culture heading of Ahıska Turks living in Kazakhstan. In addition, there were Ahıskalı lovers. Finally, in the third chapter, firstly the religious and superstitious beliefs of the Ahıska Turks living in Kazakhstan, the transition periods such as marriage, birth and death, and later on, the social life of Ahıskalılar.

Key Words: Ahıska Turks, Exile, Kazakhstan, Ahıska folklore, Transitional periods, Faith, Social Life

ÖN SÖZ

Bir milletin temelini oluşturan öğeler, o millete ait olan dili, inancı, gelenek ve görenekleri, yaşam tarzlarıdır. Millete ait olan kültür bir anda ortaya çıkmaz, belli bir zaman ve akabinde belli bir birikim sonucu meydana gelir. Kültürüne sahip çıkıp koruyamayan millet, tez zamanda yok olmaya mahkûmdur.

Çalışmamızda ele almış olduğumuz Ahıska Türkleri, başlarına gelen onca felâkete (savaş, sürgün, yokluk) rağmen kendilerine ait kültürlerine sahip çıkarak kimliklerini korumayı başarmışlardır. Yapmış olduğumuz bu çalışmada Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nin kendilerine ait yurtlarından sürgün edilmeleri, Kazakistan Bölgesi'ne yerleşmeleri, dini ve batıl inançları, halk edebiyatı, geçiş dönemleri ve sosyal yapısı hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Araştırmanın temel amacı, XX. yüzyıldan itibaren Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nin tarihsel süreçte nasıl şekillendiğinin ve hangi kültürlerden etkilendiğinin değerlendirilmesi ve bu özelliklerin belirli boyutları ile ortaya konulması çalışmamızda hedeflenmiştir.

Araştırma aşamasında Türkiye genelinde Ahıska Türkleri ile ilgili olarak yapılan çalışmalar incelenmiş ve bu araştırmalar tezin içeriğinde kullanılmıştır. Konu ile ilgili olarak makale ve tez taraması yapılmıştır. Daha sonra kitap, dergi, internet gibi kaynaklara yer verilmiştir.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri'nin tarihinden bahsedilmiş olup ikinci bölümde XX. yüzyıldan itibaren Kazakistan'da Yaşayan Ahıska Türkleri'nin folkloru incelenmiş ve son olarak üçüncü bölümde ise diğer folklorik unsurlar başlığı altında Ahıska Türkleri'nin inançları, geçiş dönemleri ve sosyal yapılarından bahsedilmiştir. Çalışmamızın sonunda elde edilen bilgiler değerlendirilerek sonuç bölümünde verilmiştir. Çalışmamızı hazırlarken yararlanılan kitaplar ise kaynakça bölümünde verilmiştir.

Bu çalışmada, yoğun akademik çalışmaları arasında zamanını ayırarak bana yol gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ hocama teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca, her zaman yanımda olan ve küçük çocuğumuza rağmen çalışmam boyunca bana destek veren eşime yardımlarından ötürü sonsuz teşekkür ederim.

İSTANBUL,2018

Havva ULUDAĞ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YEMİN METNİ	ii
ONAY	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi

1. BÖLÜM

AHISKA BÖLGESİ VE AHISKA TÜRKLERİ'NİN TARİHİ

1.1. AHISKA BÖLGESİ VE SINIRLARI.....	1
1.2. ESKİ ÇAĞDAN 21. YÜZYILA AHISKA TÜRKLERİ'NİN TARİHİ	2
1.2.1. Eski Çağ'da Ahıska Türkleri	2
1.2.2. Orta Çağ'da Kıpçaklar Dönemi'nde Ahıska Türkleri	4
1.2.3. Orta Çağ'da Atabekler Hükümeti Dönemi'nde Ahıska Türkleri	5
1.2.4. Osmanlı Dönemi'nde Ahıska Türkleri	6
1.2.4.1. Rusların Ahıska'yı İşgali	9
1.2.4.2. Ahıska Türkleri'nin Anavatanlarından Ayrılmaları	11
1.2.5. SSCB Dönemi'nde Ahıska Türkleri	15
1.2.6. 21. Yüzyılda Ahıska Türkleri	16
1.2.6.1. Türkiye.....	17
1.2.6.2. Kazakistan.....	17
1.2.6.3. Rusya Federasyonu	18
1.2.6.4. Azerbaycan	18
1.2.6.5. Kırgızistan.....	19
1.2.6.6. Özbekistan	19
1.2.6.7. Ukrayna.....	20
1.2.6.8. ABD	20
1.3. AHISKA TÜRKLERİ'NİN KAZAKİSTAN'A GÖÇÜ	20
1.3.1. Ahıskalıların Sürgün Edilmesi	21

1.3.2 Sürgünün Belgeleri.....	22
1.3.3 Kazakistan’a Sürülen Ahıskalılar	25

2.BÖLÜM

KAZAKİSTAN'DA YAŞAYAN AHISKA TÜRKLERİ'NİN FOLKLOR BAĞLAMINDA EDEBİYATININ İNCELENMESİ

2.1. KAZAKİSTAN AHISKA TÜRKLERİ'NİN KÜLTÜRÜ	26
2.1.1. HALK EDEBİYATI.....	26
2.1.1.1 DESTANLAR.....	26
2.1.1.1.1. “Arzu ile Kanber” Destanı	27
2.1.1.1.2. “Yaralı Mahmud” Destanı.....	28
2.1.1.1.3. “Yusuf ile Züleyha” Destanı	28
2.1.1.2. HALK HİKÂYELERİ	30
2.1.1.2.1 Âşık Mahmud’un Hikâyesi	30
2.1.1.2.2. Üç Usta.....	32
2.1.1.2.3 Maksud Padişah	35
2.1.1.3. ATASÖZLERİ.....	38
2.1.1.4. MÂNİLER	42
2.1.1.4.1. Vatan Hasreti İle İlgili Mâniler:	43
2.1.1.4.2. Ayrılık İle İlgili Mâniler:.....	43
2.1.1.4.3. Gurbet İle İlgili Mâniler:	44
2.1.1.4.4. Yalnızlık İle İlgili Mâniler:	44
2.1.1.4.5. Sevgili İçin Söylenen Mâniler:.....	45
2.1.1.5. AĞITLAR.....	47
2.1.1.5.1. Ahıska’nın Ahmediye Camii Ağıtı	47
2.1.1.5.2. Şair Gülali’nin Ahıska Ağıtı	49
2.1.1.6. DUALAR.....	53
2.1.1.6.1. Şekik (Baş Ağrısı) Duası.....	53
2.1.1.6.2. Göz Ağrısı Duaları	54
2.1.1.6.3. Sancı Duası	54
2.1.1.6.4. Ağız Bağlayan Dua	55
2.1.1.7. BEDDUALAR.....	55
2.1.1.8. NİNNİLER.....	56

2.1.1.9 ATIŞMALAR (DEĞİŞMELER)	58
2.1.1.9.1 Gız-Oğlan Değişmesi	58
2.1.1.9.2. Türkmen Gızı Değişmesi	59
2.1.1.10. BİLMECELER	61
2.1.1.10.1.Eşya İle İlgili Bilmeceleer:	61
2.1.1.10.2.Yiyecekler İle İlgili Bilmeceleer:.....	62
2.1.1.10.3.Doğa Olayları İle İlgili Bilmeceleer:	62
2.1.1.11. TÜRKÜLER	63
2.1.1.11.1. Türk Marşı.....	64
2.1.1.11.2. Şen Degül	65
2.1.1.11.3. İki Bülbül	66
2.1.1.11.4. Konyalı.....	66
2.2. AHISKALI ÂŞIKLAR	67
2.2.1. Ahıskalı Ali Paşa	67
2.2.2. Ali Paşa Veyselolu	69
2.2.3. Âşık Mevlüd Nebiolu	71
2.2.4. Âşık Mürteze	72

3. BÖLÜM

DİĞER FOLKLORİK UNSURLAR

3.1. KAZAKİSTAN AHISKA TÜRKLERİ'NDE DİN VE İNANIŞLAR.....	74
3.1.1. Ahıska Türkleri'nde Dini İnanç.....	74
3.1.2 Ahıska Türkleri'nde Batıl İnanışlar.....	75
3.1.2.1 Nazar İle İlgili İnanışlar	76
3.1.2.2. Büyü İle İlgili İnanışlar	77
3.1.2.3. Dinsel Öğeler İle İlgili İnanışlar	78
3.2. GEÇİŞ DÖNEMLERİ.....	79
3.2.1. DOĞUM.....	79
3.2.1.1 Doğum Öncesi	79
3.2.1.1.1 Çocuk İsteme-Dileme.....	79
3.2.1.1.2.Aşerme	80
3.2.1.1.3. Çocuğun Cinsiyeti.....	80
3.2.1.2.Doğum Anı	81
3.2.1.3. Doğum Sonrası	81
3.2.2. EVLİLİK ÇAĞI- EVLİLİK YAŞI:	81

3.2.3. DÜĞÜN.....	82
3.2.3.1. Düğün Öncesi	82
3.2.3.2. Düğün Sırası	83
3.2.3.3. Düğün Sonrası Gelin Kızdan Beklenen Davranışlar	83
3.2.4. ÖLÜM	84
3.3. KAZAKİSTAN’DA YAŞAYAN AHISKA TÜRKLERİ’NDE SOSYAL YAŞAM	85
3.3.1. Ahıskalıların Giyim- Kuşamı	85
3.3.2. Ahıskalıların Yiyecekleri	86
3.3.3. Eğitime Verilen Önem.....	87
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA	91
EKLER.....	97
Ek1 Fotoğraflar:.....	97
Ek2 Haritalar	98
ÖZGEÇMİŞ	99

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devleti
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
km	: Kilometre
km²	: Kilometrekare
m	: Metre
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan Önce
No.	: Numara
Prof.	: Profesör
SSC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
tdk	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve Benzeri

1. BÖLÜM

AHISKA BÖLGESİ VE AHISKA TÜRKLERİ'NİN TARİHİ

1.1. AHISKA BÖLGESİ VE SINIRLARI

Ahıska Bölgesi; Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan, Ardahan İli ile sınırı bulunan ve bugünkü Gürcistan sınırları içerisinde kalan bölgeyi ifade etmektedir. Çok eski dönemlerden itibaren Türk yurdu olduğu bilinen Ahıska Bölgesi; kuzeyde Borjoma'ya, güneyde Çıldır Düzlüğü'ne, doğuda Borçalı'ya ve batıda Acar topraklarına dek uzanmaktadır (Bayraktar, 2000: 32).

Ahıska Bölgesi; 6260 km² yüzölçümü ile Abastuban, Adigön, Aspınza, Ahılkelek, Azgur ve Hirtız gibi önemli yerleşim merkezlerini ve iki yüzden fazla köyü içermektedir. Ahıska Bölgesi Kars'a 150 km ve Ardahan'a 60 km mesafede bulunmaktadır ve bölgenin Türkiye'nin kuzeydoğu sınırlarına olan uzaklığı ise 12 km'dir. Gürcistan'ın Acaristan Bölgesi ve Ermenistan arasında kalan geniş bir coğrafi alanı kapsayan Ahıska Bölgesi'nin, Ardahan haricinde Çıldır ve Posof ile de ortak bir sınıra sahip olduğu görülmektedir (Zeyrek, 2001: 26).

Ahıska Bölgesi'nde yer alan Acar – Akalsikhe / Meskhet Dağı'nın uzunluğu 150 km ve yüksekliği de yaklaşık 1850 m'dir. Meskhet Dağı, Çıldır Bölgesi'nden ve Kura Nehri'nden Borçalı'ya dek uzanmaktadır. Meskhet Dağı'nın eteklerinde yer alan Meskhet Bölgesi'nin bir bölümü 1635 yılında Rusların elinde kalmışken, Osmanlı Devleti'nin elinde kalan bölümü de dönem itibariyle Çıldır Eyaleti'nin merkezi yapılmıştır. Bu doğrultuda 1578 – 1828 yılları arasını kapsayan 250 yıllık dönemde Osmanlı Devleti'nin idaresinde kalmış olan Meskhet Bölgesi'nin, bu dönemde Gürcistan topraklarının bir kısmı ile Artvin – Çoruh ve Ardahan – Kars topraklarını da kapsadığı görülmektedir (Togan, 1981: 41).

Ahıska bölgesi, genel olarak engebeli bir arazi yapısına sahip olsa da yer yer düzlükler de görülür. Ahıska ve Ahılkelek bu bölgenin iki önemli ovasıdır. Kür ırmağı

ise, Ahıska topraklarının en önemli akarsuyudur. Ahıska toprakları tarım ve hayvancılığa elverişlidir. 1944 yılına kadar bu bölgede Türk nüfusu hâkimdir. 1944 sürgünü sonrası ise bölgeye Gürcüler ve Ermeniler yerleşmeye başlamışlardır (Zeyrek, 2001: 23).

Ahıska Bölgesi'nde Türklerin varlığı eski zamanlara dayanmaktadır. Osmanlı Devleti zamanında Çıldır beyliği içinde yer alan Ahıska Türkleri, Kafkasya'ya kadar "Türk" adıyla anılmaktaydı. Günümüzde Gürcistan sınırında yer alan Ahıska bölgesinden dolayı Ahıska ismini almıştır. Bu bölgede yaşayan halk ise Ahıska Türkleri olarak bilinmektedir.

1578 - 1828 yılları arası Osmanlı devleti himayesinde yaşayan Ahıskalılar, 1828 – 29 Osmanlı - Rus savaşı sonrasında Ruslara bırakılmıştır. Ahıska Türkleri, bu kayıp sonrasında anavatanlarından zorla sürgün edilmişlerdir. Farklı ülkelere sürgün edilen Ahıska Türkleri, kendi anavatanlarına bir daha geri dönememişlerdir (Zeyrek, 2006: 45).

1.2. ESKİ ÇAĞ'DAN 21. YÜZYILA AHISKA TÜRKLERİ'NİN TARİHİ

Eski çağdan 21. yüzyıla Ahıska Türklerinin tarihi ile ilgili ayrıntılı belirlemeler ve değerlendirmeler; "Eski Çağ'da Ahıska Türkleri", "Orta Çağ'da Kıpçaklar Dönemi'nde Ahıska Türkleri ve Orta Çağ'da Atabekler Hükümeti Dönemi'nde Ahıska Türkleri", "Osmanlı Dönemi'nde Ahıska Türkleri", "SSCB Dönemi'nde Ahıska Türkleri" ve "21. Yüzyılda Ahıska Türkleri" alt başlıkları doğrultusunda ele alınacaktır.

1.2.1. Eski Çağ'da Ahıska Türkleri

Ahıska Bölgesi tarihsel süreçte "Mesketya" olarak adlandırılmaktadır ve bölgenin bu şekilde anılmasının temelinde, bölgede uzun dönem "Mesk", "Meskh" ya da "Meskhi" Kavmi'nin yaşamasının yer aldığı belirtilmektedir. Mesk, Meskh ya da Meskhi Kavmi ile ilgili tarih kaynaklarında ayrıntılı bilgi yer almamakla birlikte; Meskhi Kavmi'nin Nuh Nebi oğlu Yafes'in oğluna ve Türklerin Oğuz Boyu'nun

babası olarak kabul edilen ve Mesek'ten gelen Masagetlere dayandığı düşünülmektedir (Togan, 1981: 43). (Meskhi Kavmi, o dönemlerde “Kartvel” olarak nitelendirilen Gürcistan'da yaşayan yerli Hristiyan halktır.)

Ahıska Bölgesi'nin Türklük tarihi Yukarı-Kür ve Çoruh boylarını da kapsamaktadır. Gürcü Kralı'nın davet etmesi üzerine Kıpçak Türkleri ve Bun-Türkleri'nin de bu bölgede yaşadığı belirtilir. Kıpçak Türkleri ile Bun – Türkleri, Kafkasya'da MÖ 4. yüzyıl sonlarında doğu seferine çıkan Makedonya Kralı Büyük İskender'e karşı çıkmışlardır (Zeyrek, 2001: 28). Bu bilgilerden yola çıkarak Ahıskalıların geçmişi Kıpçak Türkleri ve Bun-Türkleri'ne kadar dayanmaktadır denilebilir.

Brosset (Fransız Bilgini), Bun-Türkler hakkında Turanlı olduğundan bahsetmiş, Gürcü dil bilgini Marr ise Bun-Türk isminin “otokton/yerli Türk” anlamına geldiğinden bahsetmiştir. Burada verilmiş olan bilgilerden Çoruh ve Kür boylarında dolayısıyla da Kafkasya'da Türklerin tarihinin ne kadar eskiye dayandığını görülmektedir.

MÖ 4. yüzyılda Kür Irmağı kıyılarında Bun – Türkleri'nin yaşadığı, Bun – Türkleri'nin güçlü kalelere ve yenilmez ordulara sahip olarak dört büyük şehirde yaşadıkları ve Bun – Türkleri'nin yaşadıkları topraklarda daha sonraki dönemlerde sırasıyla Hun Türkleri'nin, Hazar Türkleri'nin ve Kıpçak Türkleri'nin yaşadıkları belirtilmektedir (Zeyrek, 2002: 31).

Tarihsel süreçte Bun – Türkleri ile Hun Türkleri'nin ya da Kıpçak Türkleri'nin birbirlerinden bağımsız düşünülmemesinin temelinde; üçünün de özde aynı dili, âdet, gelenek ve görenekleri, dini inançları, yaşam tarzını vb. benimsemelerinin yer aldığı söylenebilir. Zira “Bun” kavramı; Kuman, Kırgız, Tatar ve Kara Kırgız dillerinde de “soy ya da nesil” anlamında kullanılmaktadır ki, “Bun – Türkleri” nitelemesi ile genel olarak Türk soyunun ya da Türk neslinin kast edildiğinin düşünülmüş olması muhtemeldir.

Sonuç olarak dönem itibariyle Türklerin “Ahıska” olarak adlandırdıkları bu bölge; Gürcüler tarafından “Sa – Mskhe”, “Akhalsikhe” ya da “Sa – Atabago” olarak

adlandırılmıştır. “Sa – Mskhe” sözcüğü “Meskhi Yurdu” ve “Akhalsikhe” sözcüğü “Yeni Kale” anlamına gelmekteyken, “Sa – Atabago” sözcüğü “Atabek Yurdu” anlamında kullanılmıştır (Kırzioğlu, 1992: 47).

1.2.2. Orta Çağ’da Kıpçaklar Dönemi’nde Ahıska Türkleri

Batı Göktürk topluluklarından biri olarak değerlendirilen Kıpçak Türkleri, 1068 yılında Rus hükümdarlarını destekleyen müttefik kuvvetleri yenerek Güney Rusya Bölgesi’ne yerleşmişler ve bu doğrultuda Karadeniz’in kuzey bölgesini ele geçirmişlerdir. Bu nedenle de 1080 yılları itibariyle, Balkaş Gölü’nden Tuna Nehri’ne dek uzanan bölge “Kıpçak Eli” ya da “Komania” olarak anılmıştır (Zeyrek, 2001: 32).

Kıpçak Türkleri’nin bir bölümü Kırım’a yerleşmiş, bir bölümü de Güney Kafkasya’ya doğru ilerlemeye devam etmiştir. “Kıpçak Eli” olarak nitelendirilen bölgede ise daha sonraki dönemlerde “Altunordu Devleti” kurulmuştur. Don ve Kuban Bölgesi’nde yerleşmiş olan Kıpçak ya da Kuman Türkleri Gürcülerle yakın ilişkiler kurmuşlar ve hatta Gürcü Kralı II. David, Selçuklar ve İranlılarla savaşacak yeterli askeri olmadığı için 1118 – 1120 yılları arasını kapsayan dönemde Kıpçak Türkleri’ni ülkesine davet etmiştir. Bu davete icabet eden Azak Denizi’nin doğusundan ve Kafkasların kuzeyinden 45 bin Kıpçak Türk’ü Çoruh – Kur Irmağı kıyılarına yerleştirilmiş ve Gürcü Kralı II. David’i destekleyecek güçlü bir ordu kurmuştur (Berdzenişvili-Canişa, 2000: 51). Kıpçak Türkleri’nden kurulan bu ordu sayesinde Gürcü Kralı II. David, Tiflis’i Selçuklulardan geri alarak Erzurum yakınlarına dek topraklarını genişletmiştir.

Dönem dönem Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevi nüfusu içerisinde yer alan Ahıska Atabekleri’nin toprakları, 1578 yılında Lala Mustafa Paşa ve Özdemiroğlu Osman Paşa’nın Kafkasya Seferi sırasında Safevilerden alınmış ve Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu dönemde Ahıska, Çıldır Eyaleti’nin başkenti olmuş ve 1595 yılında yapılan sayım doğrultusunda Osmanlı Kanunnamesi yürürlüğe konulmuştur. Osmanlı Kanunnamesi’nin yer aldığı Ahıska Tahrir Defteri doğrultusunda da; bölgedeki köylere Arslan, Ayvaz, Bayındır, Bekâr, Çabuk, Devletyar, Elaldı, Elalmaz, Emirhan, Gökçe, Kanturalı, Korkut, Murat, Nuraziz, Pirali, Temür, Ülkmez, Yaralı, Yusuf vb. gibi Türk isimleri konulmuştur (Zeyrek, 2001: 37).

Bu bilgilere dayanarak şunları söyleyebiliriz: Ahıska olarak adlandırılan alan, çok eski tarihlerden beri Kıpçak Türkleri'nin yaşamış oldukları ve Türk adının geçtiği bir yerdir. Yani Kıpçak Türkleri Ahıska Türkleri'nin atasıdır.

1.2.3. Orta Çağ'da Atabekler Hükümeti Dönemi'nde Ahıska Türkleri

Atabek Hükümeti, Anadolu'daki en uzun ömürlü Türk Beyliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Tahmini olarak 310 yıl varlığını sürdürmüştür.

Atabek Hükümeti'nin kuruluşu ise bazı kaynaklara göre şu şekilde olmuştur:

Gürcistan'a gelen Moğollara karşı savaşmak üzere 1266 tarihinde Tiflis'e giden Kıpçak Beyi Caklı Sargis, Gürcü Kralı David tarafından tutuklandı. Bunun üzerine İlhanlı Kağanı Abaka Han, David'e haber göndererek Sargis'i serbest bırakıp kendisine gönderilmesini istedi. Serbest bırakılan Sargis, Abaka Han'ın yanına varıp Gürcü yönetiminde yaşamak istemediklerini ve bağımsız olarak yeni bir hükümet kurmak istediklerini belirtti. Abaka Han bu isteklerini destekledi ve Atabekler böylelikle Gürcistan'dan ayrı bir hükümet kurdular (Berdzenişvili- Canaşia, 1997: 180).

1500 – 1516 yılları arasında Artvin, Ardahan ve Ahıska Beyi olan Kıpçak Atabek'i Mirza Çabuk, 1508 yılında Trabzon Sancak Beyi Şehzade Yavuz Selim'e askerleri ile öncülük etmiş ve Batı Gürcistan'ın Ormanlı Devleti'ne itaat etmesini sağlamıştır. Edindiğimiz kaynaklara göre Kıpçak Atabek'i Mirza Çabuk, 1514 yılında Çaldıran Seferi'nde de Osmanlı Ordusu'na etlik koyun, yağ, bal ve un desteği sağlayarak yardımlarını devam ettirmiştir (Zeyrek, 2001: 10).

1551 yılı itibariyle Erzurum Beylerbeyi Çerkes İskender Paşa, Atabek topraklarından Ardanoç, Ardahan ve Şavşat bölgelerini ele geçirmiştir. Bu doğrultuda dönem itibariyle Osmanlı Devleti'nin sınırı, Posof – Acara arasında yer alan Arsiyan Dağı'na dek uzanmaya başlamıştır. Ahıska, Ahılkelek, Adigön / Kobliyan, Tümük ve Azgur Bölgeleri'ni elinde tutan Atabek Hükümdarı II. Keyhüsrev de, İran Safevi Hükümdarı Şah Tahmasb'a tabi olduğunu açıklamıştır (Özdemir, 2011: 69).

Bunun üzerine 1555 yılında Safevilerle Amasya Barışı'nın imzalanması sırasında Başvezir Kara Ahmet Paşa, İran Elçisi aracılığı ile İran Safevi Hükümdarı Şah Tahmasb'a bir "Cevapname" göndermiş ve kendisine tabi bulunduğunu açıklayan Atabek Hükümdarı II. Keyhüsrev'in başkent edindiği Adigön / Altunkala'nın Osmanlı Devleti'ne teslim edilmesinde ihmal yaşanmaması gerektiğini bildirmiştir (Resulzade, 1993: 87). Bunun üzerine İran Safevi Hükümdarı Şah Tahmasb kendisine söylenenleri uygulamadığını bilakis bu söylenenleri sert bir dille eleştirdiğini edindiğimiz kaynaklardan öğreniyoruz (bk. Lang, 1997: 36).

1.2.4. Osmanlı Dönemi'nde Ahıska Türkleri

Ahıska Bölgesi 1578-1828 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin yönetiminde kalmıştır (Kırzioğlu, 1998:274). Bu tarihlere baktığımızda Ahıska halkının 250 yıl boyunca Osmanlı'nın himayesi altında yaşadığını söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti'nin Ahıska Bölgesi'ni nasıl ele geçirdiğiyle alakalı araştırmamıza bir göz atalım:

Osmanlı Devleti, III. Murad Dönemi'nde (1546-1595) Dağıstan, Gürcistan ve Şirvan'ın fethedilmesine karar vermiş ve bunun üzerine 1 Ocak 1578 tarihinde Şeyhülislam'ın fetvasını alan Serdar Lala Mustafa Paşa Safeviler üzerine sefere çıkmıştır. 5 Ağustos 1578 yılında Ardahan Kalesi'nin güneyinde bulunan ovada konaklayan Serdar Lala Mustafa Paşa, seferini devam ettireceği yol üzerinde bulunan beyliklere bir mektup göndermiş ve Osmanlı Ordusu'na bağlılıklarını bildirmelerini istemiştir (Kırzioğlu, 1998: 281).

Kırzioğlu (1998: 288) bu süreci şu şekilde ifade etmektedir;

"8 Ağustos Cuma günü Osmanlı Ordusu Ardahan'dan yola çıktı ve Çıldır'a yakın Begrakhatun'da konakladı. O gün Altunkala Hükümdarı Atabekli II. Keyhüsrev'in dul karısı Dedis İmedi Hatun'dan aldığı "İtaatname" ile gelen elçisi, Dedis İmedi Hatun'un büyük oğlu Manuçehr'i rehin vereceğini ve vergi ödeyeceğini de arz eyledi. Bununla birlikte Dedis İmedi Hatun tarafından gönderilen elçinin, Safevilerle yapılacak savaşın sonunu bekleyerek, zayıf ve kuvvetli tarafın belli olmasının ardından galip geleni gözeteyeceği de anlaşıldı.

Osmanlı Ordusu Ardahan'dan göç ederken Ardahan Sancak Beyi Abdurrahman ile Bayburt Alaybeyi Bekir Bey, askerleri ile birlikte Ulgar Dağı'nı aşarak Mahmut Han Ülkesi'nden o gün Poshof (Posof) merkezi Mere ile akşama doğru Ahıska yolu üzerindeki Vale Kalesi'ni fethettiler. Ertesi gün olan 9 Ağustos 1578'de de; Ahıska, Tümüük, Hirtız, Çıldır ve Ahılkelek Kaleleri alındı. Osmanlı Ordusu, Tiflis istikametinde yürümek üzere Ardahan'dan yola çıktı.”

Osmanlı Ordusu Ardahan'dan ayrıldıktan sonra, Safevi Tokmak Han büyük bir kuvvetle Çıldır Gölü'nün kuzeybatısında Osmanlı Ordusu'na pusı kurmak için beklemeye başlamıştır. Bu sırada Safevi kuvvetleri ile karşılaşan Osmanlı Ordusu'nun bir kolu arasında savaş başlamış ve Safevi Ordusu bu savaşta büyük kayıplar yaşayarak geri çekilmiştir. Bu doğrultuda “Çıldır Meydan Muharebesi” olarak adlandırılan bu savaş, Osmanlı Ordusu'nun zaferi ile sonuçlanmıştır (Zeyrek, 2001: 45).

10 Ağustos 1578 tarihinde ya da Çıldır Meydan Muharebesi'nin Osmanlı Ordusu tarafından kazanılmasının bir ertesi günü Atabek Hükümdarı Manuçahr Bey, Osmanlı Ordusu'nun konakladığı bölgeye gelerek otağında Serdar Lala Mustafa Paşa'ya itaatini arz etmiş ve Altunkala'nın anahtarını teslim etmiştir. Bunun ardından da Atabek Hükümdarı Manuçahr Bey İslamiyet'i kabul ederek, Atabekli II. Mustafa Paşa adını almıştır. Atabekli II. Mustafa Paşa, önce Sancakbeyi ardından da Çıldır / Ahıska Beylerbeyi olarak atanmış ve bölgede bulunan 32 kale de Osmanlı topraklarına katılmıştır. Aynı dönemde Atabekli II. Mustafa Paşa'nın İslamiyet'i kabul eden kardeşi Greguvar ya da Gorgor'da Yusuf Paşa adını almış ve Oltu Sancakbeyliği'ne atanmıştır (Uzunçarşılı, 1982: 59).

Hammer bu süreci şu şekilde ifade etmektedir;

“Atabek Hükümdarı Manuçihr Bey, “İtaatname” göndererek Osmanlı Hükümeti'nden kabul etmesini dilemiş ve bununla ilgili “Taahhütname” istemiştir. Serdar Lala Mustafa Paşa, Atabek Hükümdarı Manuçihr Bey tarafından bildirilen isteklerin bir kısmını kabul etmiş ve kendisine Azgur'u, kardeşi Greguvar'a Oltu Sancağı'nı ve annesi ile diğer kardeşlerine de tımar ve köyleri vermiştir.” (Hammer 1963: 67).

Serdar Lala Mustafa Paşa tarafından Altunkala Atabekliği ile Mahmut Han Ülkesi'nin ya da Ahıska Beyliği'nin Osmanlı topraklarına katılmasının ardından, bu toprakların tahririne başlanmıştır. Bu doğrultuda 1578 yılında merkezi Ahıska olan ve adını Serdar Lala Mustafa Paşa'nın zafer kazandığı yerden alan Çıldır Eyaleti kurularak, eski Atabek yurdu bölgeleri de Çıldır Eyaleti'ne bağlanmıştır (Kırzioğlu, 1998: 386).

Bu gelişmeler doğrultusunda, tarihsel süreçte ve tüm Türk boylarında olduğu gibi bu bölgedeki Türkler de Osmanlı topraklarına katılmaları ile birlikte İslamiyet'i seçmişlerdir. Bölgenin Osmanlı Devleti tarafından alınmasından sonra zorla Müslümanlaştırıldığından bahsedilmektedir. İslam dininde asla zorlama olamayacağından böyle bir söylemin gerçek dışı olduğu akla gelmektedir.

Osmanlı Devleti zamanında Ahıska, Çıldır Eyaleti'nin başkenti olmasının yanı sıra önemli bir kültür ve ticaret merkezi haline de geldiği söylenebilir. Bununla birlikte 1828 yılında Ruslar tarafından ele geçirilen Ahıska; Rus, Gürcü ve Ermeni ittifakı doğrultusunda gerçekleştirilen Hristiyan zulmü doğrultusunda, Anadolu'ya doğru başlayan göçlerle Türk nüfusunun büyük bir bölümünü kaybeder hale gelmiştir. Tüm bu gelişmelere karşın Ahıska Bölgesi'nin, eski bir Türk yurdu olmasından, Türk kimliğine devam ettirmesinden ve Türk tarihinden izler taşımasından uzaklaşmadığı görülmektedir (Zeyrek, 2001: 14).

Belirtildiği üzere 1828 yılında Ruslar tarafından ele geçirilen ve 250 yıl boyunca Çıldır Eyaleti'ne başkentlik yapan Ahıska şehri 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması ile Ruslara bırakılmıştır ve bugün söz konusu edilen sancaklara ilişkin topraklar Gürcistan sınırlarında yer almaktadır.

Sonuç olarak söz konusu edilen belirlemeler doğrultusunda görülmektedir ki; Ahıska Bölgesi'nde Türk varlığı çok eski dönemlere dek uzanmaktadır ve bölgede yer alan kazaların halkları hala Türkçe konuşmaya ve Türk gelenek ve görenekleri doğrultusunda yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Bugün söz konusu edilen topraklar dış görünüş itibarıyla birbirinden ayrı gözükse de, neticede aynı bütünün parçaları olma niteliğini kaybetmemiştir.

1.2.4.1. Rusların Ahıska'yı İşgali

Ruslar, Altunordu Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte sürekli genişleyen bir politikaya sahip olmuşlardır. Genişleme hedeflerinden biri de Kafkasya'yı ele geçirmek idi. Kafkasya'nın önemini kavrayan Ruslar, sürekli mağlubiyet yaşamalarına rağmen yüzyıllar boyunca ellerini çekmemişlerdir.

Rusların Kafkasya'yı ele geçirme istekleri ve bu doğrultuda hareket etmeleri neticesinde, 1800'lü yılların başları itibariyle Avaristan, Bakü, Kuba, Derbent ve Karabağ Hanlıkları Rus topraklarına katıldığını, Rusların aynı zamanda sıcak denizlere inme ülküsüne de sahip olduklarından, bu doğrultuda Osmanlı topraklarını da ele geçirmeyi hedeflediklerini edindiğimiz kaynaklardan öğreniyoruz (Yüksel, 2014: 61). Osmanlı topraklarına yavaş yavaş sahip olmanın en önemli yolunun da Ahıska Bölgesi'ni ele geçirmek olduğunu bildiklerinden olsa gerek Ahıska'ya daha bir önemli stratejik nokta gözü ile bakmaktadırlar. Rusların Ahıska Bölgesi'ni ele geçirdikten hemen sonra Osmanlı topraklarına doğru yol alışı bu bölgenin hem Ruslar hem de Osmanlı Devleti için ne kadar önemli bir yer olduğunu bir kere daha akıllara getirmektedir.

Ahıska Bölgesi'nin Ruslar tarafından ele geçirilmesinden önce, 1807 yılında Rus Başkumandanı Kont Gudoviç büyük bir ordu ile Ahıska'ya yürüdüğünü daha sonra ise yenilgiye uğrayarak geri çekilmek zorunda kaldıklarını tarihi kaynaklardan öğreniyoruz. Bu yenilgiyi hazmedemeyen Ruslar bu kez Kont Gudoviç'in yerine komutan olarak Kont Tormazof'u görevlendirmişlerdir. Tormazof'ta büyük bir ordu ile Ahıska Bölgesi'ni ele geçirmeye çalışmış fakat Ahıskalı halkın büyük direnişi sayesinde geri çekilmek zorunda kalmışlardır (Baddeley, 1995: 40). Görüldüğü üzere Ruslar Ahıska Bölgesi'ni ele geçirmek için ellerinden geleni yapmışlar ve büyük yenilgilere uğrasalar dahi bu bölgeden asla vazgeçmemişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla eğitimli asker temini sorunu ortaya çıkmıştır. 1827 yılında Navarin Olayı ile de Osmanlı Donanması tamamen yok olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu durumunu fırsat bile Ruslar, Ahıska'yı ele geçirmek için tekrar harekete geçmişlerdir. Bu dönemde Rus ordusunun başında bulunan Yermolov (1772-1861)'da Kafkasya Bölgesi'nde büyük

katliamlar yapmasına rağmen Müslümanlara baş eğdirememiştir (Yüksel, 2014: 63). Buradan da anlaşılacağı üzere Ruslar yenilgilerinin üstüne bir yenilgi daha eklemişler fakat yine de vazgeçmemişlerdir.

Yermolov komutasındaki Rusların da bir sonuç elde edememesi doğrultusunda, 1827 yılında Kafkasya’da görev yapan Rus ordularına başkumandan olarak Paskieviç atanmıştır (Zeyrek, 2001: 16). Paskieviç komutasındaki ordu ilk etapta Kars’ı işgal etmiş, daha sonra ise Ahılkelek’i işgal etmişlerdir. Rus ordusunun buraları ele geçirdikten sonraki ilk hedefi ise Ahıska Bölgesi’ni ele geçirmek olmuştur.

Rusların ısrarla ele geçirmek istedikleri ve üst üste yenilgiye uğramalarına rağmen bir türlü vazgeçmedikleri Ahıska Bölgesi, komutan olarak atanan Paskieviç ordusuna teslim olmuşlar ve Ruslar hedeflerine ulaşmışlardır. Paskieviç, zalim bir kumandan olarak tarihe geçmiştir. Öyle ki Baddeley (1995: 197), Paskieviç hakkında: *“Eğer elinden gelse ayağının altında ot bitmesine izin vermeyecek kadar zalim bir kumandan”* olduğundan bahsetmektedir.

Baddeley (1995: 202-203), dönemin Ahıska Bölgesi ve Ahıska halkı için aşağıdaki ifadelerle yer vermektedir;

“Mahalli liderleri tarafından yönetilen Ahıskalılar, hem çok savaşçı ve korkusuz hem de enerjik insanlar olarak ün salmışlardı. (...)

17 Ağustos 1828 tarihinde Rus Ordusu Ahıska Şehri önlerine geldi. Şehirden 5 – 6 km. uzaktaki garnizon, Ruslarla iki gün süren kanlı çarpışmalar yaşadı. Burada üstün gelen Rus kuvvetleri, Ahıska’yı kuşatmaya başladılar. Rusların gelmesini dört gözle bekleyen Yahudi ve Ermeni azınlık sayılmazsa, geriye kalan Müslüman halk cesur ve savaşçı insanlardan oluşmaktaydı. Zira Müslüman halk, kadınları da dâhil olmak üzere; hayatlarını, evlerini ve mallarını sonuna kadar savunmaya kararlıydılar. Bu insanlar, Ruslara gülerek kendilerine olan güvenlerini şu şekilde açığa çıkarıyorlardı:

‘Siz gökyüzündeki Ay’ı, Ahıska’nın camisindeki hilalden çok daha kolaylıkla söylebilirsiniz.’

Ruslar, 28 Ağustos 1828 tarihinde sabaha karşı ani bir hücumla geçtiler. Şehir toprakları dövdü. Çevredeki binalar ateşe verildi. Her tarafa yangın paçavraları atarak şehrin evlerini yakmaya başladılar. Genç – ihtiyar şehir halkı, büyük bir cesaretle savaştılar. Kadınlar canlı olarak Rusların eline geçmektense, yanan binalara dalarak canlı canlı yanmayı tercih ediyorlardı. Bir camide toplanan yüzlerce insan diri diri yakıldı. Rus askerleri bu kahramanca mücadeleyi sindiremiyor, ele geçirdikleri insanları çocuk dahi olsa acımasızca öldürüyorlardı. (...)”

Baddeley tarafından ortaya konulan bu belirlemeler doğrultusunda görülmektedir ki, Ahıska Şehri büyük direniş göstermesine karşın 28 Ağustos 1828 tarihinin sabahında Rusların eline geçmiştir.

1.2.4.2. Ahıska Türkleri’nin Anavatanlarından Ayrılmaları

Çıldır Eyaleti’nin başkenti olan Ahıska’nın 1828 Osmanlı – Rus Savaşları’nda Osmanlı topraklarından ayrılmasından sonra, Osmanlı Devleti’nde eyalet sistemi yerine vilayet sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda yapılan idari taksimatla Çıldır Eyaleti’nin Oltu, Ardahan ve Ardanoç kazaları, Oltu merkezi ile birlikte sancak haline getirilmiş ve Erzurum Vilayeti’ne bağlanmıştır. Çıldır, Posof ve Göle de Ardahan Kazası’nın bir nahiyesi haline getirilmiştir (Kırzioğlu, 1958: 550).

3 Temmuz 1853 tarihinde de Kudüs’teki kutsal yerler sorununu bahane eden Ruslar, General Gorçakof komutasındaki Rus Ordusu ile Purut Nehri’nden Türk sınırını geçerek Boğdan ve Eflâk’ı işgal etmişlerdir. Boğdan ve Eflâk’ın işgali ile başlayan Osmanlı – Rus Savaşı, 30 Mart 1856 tarihinde yapılan Paris Muahedesi ile sona ermiştir. Tarihte “Kırım Harbi” olarak geçen bu savaşta Osmanlı Devleti; Rumeli, Anadolu ve Batum Cepheleleri’nde Ruslarla savaşmıştır (Kırzioğlu, 1955: 33).

Osmanlı Devleti Batum Cephesi’nde, yerli halkın da desteği ile Ruslara karşı büyük bir üstünlük elde etmiştir. Bu dönemde Ardahan Komutanı Ali Rıza Paşa, Posof’ta yerleşmiş bulunan Ahıskalı muhacir öncülerinin de desteğini alarak Ahıska üzerine yürümüş ve 5 Kasım 1853 tarihinde Ardahan Komutanı Ali Rıza Paşa komutasındaki Türk askeri Rusları püskürtmüştür. Türk Ordusu Vale’de halk

tarafından sevinçle karşılanmış ancak Batum Cephesi'nde sürdürülen savaş başladığı gibi başarı ile sonuçlandırılmamıştır.

19 Kasım 1853 tarihinde Azgur Boğazı'nı kontrol altında tutan Türk kuvvetlerinin bozguna uğraması ile de, Ahıska'ya doğru ilerleyen Rus kuvvetleri, 26 Kasım 1853 tarihinde Suhlis Köyü yakınında bulunan Ardahan Tümeni'ni bozguna uğratmıştır. “Ahıska Bozgunu” olarak anılan bu mağlubiyetin ardından Türk askerleri Ardahan'a çekilmiştir (Zeyrek, 2002: 89).

Türk askerinin Ardahan'a çekilmesi ile birlikte Ruslar Ahıska'da katliam başlatmışlardır. Bu durum Kafkasya'da, Şeyh Şamil'in Ruslarla yıllar süren mücadelesini gündeme getirmiştir. Ancak Şeyh Şamil, 1859 yılı Eylül ayında Ruslara daha fazla direniş gösterememiş ve teslim olmuştur. 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı'nın ardından imzalanan Ayastefanos / Yeşilköy Antlaşması ile de Kars, Ardahan ve Batum savaş tazminatı olarak Ruslara bırakılmış ve Ahıska Bölgesi Osmanlı topraklarından iyice uzaklaşmıştır (Kırzioğlu, 1958: 21).

Ahıska Türkleri, Çarlık Rusya'sının işgali altında geçirdikleri 90 yıl boyunca büyük zulümlere ve baskılara maruz kalmışlardır. Bu nedenle Ahıska halkının büyük bir bölümü Türk topraklarına göç etmiş ve Ağrı, Muş, Çorum, Hatay ve Bursa yörelerine yerleşmişlerdir. Göç eden halkın yerine de Ahıska Bölgesi'ne Ruslar; Gürcüleri, Ermenileri ve Yahudileri yerleştirmişlerdir. Ancak Ahıska'da yaşamaya devam eden Ahıska halkı Rus mezalimi altında yaşamaya devam etmişler, her yönden geri bırakılmışlar ve hatta askere dahi alınmamışlardır (Zeyrek, 2001: 22). Bu esaret yıllarında Posoflu Zülali şöyle sesleniyordu:

Biz bu zulmetler içinden çıkarız bir gün olur
Şarka garba yıldırımlar çıkarız bir gün olur

Kara bulutlar içinden parlayıp şimşek atar
Gök gürülde dolu yağar bakarız bir gün olur

Kafkas Buhara Kırım'dan çevrilen hisarları
Vurur milli külünk ile yıkarız bir gün olur

Türkiye'nin güneşinden bir kıvılcım alırsız
Cahim olur cihanı yakarsız bir gün olur

Anadol'dan Hindistan'a geçeriz Temür gibi
Himalaya dağlarını çalkarsız bir gün olur

Dağıstan Kırım Kazan'ı İran Turan Kaşgar'ı
İttidadın zinciriyle sıkarsız bir gün olur

Bizi boğmak için yurda akan acı selleri
Dinimizin kuvvetiyle tıkarız bir gün olur

Türk doğarsız Türk gezeriz Türk yaşarsız dünyada
Devrilen Moskof elinden çıkarız bir gün olur

Der Zülali, Volga Tuna Ceyhun Araslar gibi
Tuğyan eder deryalara akarız bir gün olur.

1904/Şekî

Ahıska Türkleri'nin dönem itibariyle yaşadıklarının belirlenmesine yönelik yapılan araştırmalar doğrultusunda da görülmektedir ki; Ruslar Ahıska Türkleri'nin eğitim hizmetlerine önem vermemiş, dini hayatın asgari gereklerini öğrenmeye yönelik bir dini eğitime izin verilmiş ve halkın kitap ve gazete gibi iletişim araçlarına erişimleri engellenmiştir. Bu doğrultuda da Ahıska halkı dünyada olan biteni sadece Sibiry'a sürgüne gönderilip geri dönenlerden öğrenebilmiştir.

Aynı şekilde Çarlık Rusya'sı Müslüman halkı askere almadığı gibi, askerlik hizmeti görmedikleri için halktan 40 manat ödeme almaktaydı. Bu şekilde Ahıska halkının askerlik mesleğine ilişkin bilgileri ve silah kullanmayı öğrenmeleri önlenmeye çalışılmış ve gerçekten de sonraki dönemlerde yaşanan savaşlarda Ahıskalılar etkili olamamışlardır (Zeyrek, 2002: 80).

Bununla birlikte arlık Rusya’sı dini ve etnik farklılıkları sürekli canlı tutmaya çalışarak bölge halkının birbirine düşman olmasını sağlamak adına hareket etmiştir. Bu doğrultuda günümüze dek varlığını devam ettiren Türk – Ermeni, Gürcü ve diğer halkların arasındaki sürtüşmelerin, Rusların iki yüzyıl boyunca devam ettirdiğı faaliyetlerin bir neticesi olduğu söylenebilir (Kırzioğlu, 1958: 28).

Ruslar, 1915 yılında Türk Ordusu’na yardım ettikleri gerekçesi ile Ardahan ve çevresinde yaşayan haklı da büyük oranda katletmişlerdir. Dönem itibariyle Ahıskalı gazeteci Ömer Faik’in çabası ile harekete geçen Bakü Müslüman Cemiyet – i Hayriyesi bölgeye bir heyet göndermiş ve durumu tetkik etmesini sağlamıştır. Dr. Hüsrev Sultanoğlu’nun başkanlık ettiği heyet gözlemleri neticesinde Ardahan’dan Bakü’ye bölgenin durumu ile ilgili şu yazıyı göndermiştir : “*Müslüman memleketinde insanoğlu görünmüyor. Yalnız birkaç köyden beş – altı kadın ve çocuk yığıldı. Bunların içinde altı adam vardı ki, onlar da elden ayaktan düşmüş ihtiyarlardı.*” (Gurbanov, 1992: 104-105).

1914 – 1918 yılları arasını kapsayan dönemde yaşanan Ermeni Taşnaksutyon Hareketi doğrultusunda da aşağıdaki anlatımlara yer verilmektedir :

“*Taşnak kuvvetleri tarafından ele geçirilen Türk köyleri, bütün canlı insanlardan temizleniyor ve harabeye çevriliyordu.*” (Gurbanov, 1992: 105).

Birinci Dünya Savaşı Ahıska Türkleri’nin anavatana kavuşma umutlarını güçlendirmiş olsa gerek, 1918 yılı Nisan ayında Türkiye’ye katılma kararı alarak, bu kararlarını resmi müracaatla Osmanlı Devleti’ne iletmışlerdir. Ahıska Türkleri tarafından Osmanlı Devleti’ne yapılan bu müracaat, 1918 yılında yapılan Batum Antlaşması’nda Gürcistan tarafından kabul edilmiş ve bu doğrultuda Türkiye, daha önce kaybedilen topraklarına kavuşarak 1928 yılındaki sınırına ulaşmıştır.

Dönem itibariyle Halit Paşa komutasındaki Türk Ordusu Ahıska’ya girmiş, bölgedeki halk teşkilatlandırılmış ve Ömer Faik Bey Başkanlığı’nda geçici bir yönetim kurulmuştur. Bununla birlikte 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile Türk Ordusu 1914 yılındaki sınırına çekilince, bölge Ermenilerin ve Gürcülerin işgaline uğramıştır. Bu dönemde de Ahıska ve Posof köylerinde büyük katliamlar yaşanmış, birçok masum

insan tutuklanmış, tutuklananların ailelerine de işkenceler yapılmış ve tecavüzler başlamıştır. Bu dönemde Ahıska Bölgesi, İngiliz kontrolü altında bulunan Gürcü yönetimi tarafından yönetilen bir bölge haline getirilmiştir (Firuzoğlu, 1999: 66).

Ahıska ve çevresi, Kars'ta kurulmuş olan Milli Şura Hükümeti'ne katılmıştır. Bu doğrultuda bölge halkı bir yandan Kıpçak Atabekleri soyundan gelen mahalli lider Osman Server Atabek'in önderliğinde işgalci Gürcü kuvvetleri ile mücadele etmeye başlamış, diğer yandan da General Kvinitatze komutasındaki Gürcü Ordusu Azgur Boğazı'nın doğusuna sürülmüştür (Kırzioğlu, 1958: 35).

Bununla birlikte Kars'tan hareket eden ve Batum üzerinden İstanbul'a giden Şark Cephesi Komutanı Kazım Karabekir'de 6 Kasım 1918 tarihinde Ahıska'ya gelmiştir. Ancak 16 Mart 1921 tarihinde Moskova Antlaşması imzalanınca, Batum ile birlikte Ahıska'da yine anavatanından ayrılmak durumunda kalmıştır (Zeyrek, 2001: 59).

1.2.5. SSCB Dönemi'nde Ahıska Türkleri

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte Rusya'da Çarlık Dönemi kapanmış ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Dönemi başlamıştır. Ancak Çarlık Rusya'sında bir nebze de olsa kültürlerini yaşatabilen ve yaşayabilen Ahıska halkı, Sovyet Bolşevik Rejimi ile birlikte yeni acılarla karşı karşıya kalmıştır.

16 Mart 1921 yılında Moskova Antlaşması ile birlikte Ahıska Rusya'ya bırakılmış ve Gürcistan sınırlarına katılmıştır. Bu doğrultuda Ahıska Bölgesi'nin Türkiye ile her türlü ilişkisi kesilmiş ve Ahıska halkı bu dönemden sonra da, yine Ruslarla ve Gürcülerle baş etmek zorunda kalmıştır (Aksakal, 2009: 23-30).

1927 yılından itibaren Ahıska Bölgesi'nde, SSCB'nin genel yönetim anlayışı doğrultusunda kolhozlar kurulmaya başlanmış ve 1921 – 1927 yılları arasını kapsayan dönemde Ahıskalıların ileri gelenleri SSCB yönetimi tarafından hapsedilmiştir. 1930'lu yıllar itibariyle başlayan baskı ve şiddet uygulamaları doğrultusunda da, yüzlerce aydın ve din adamı Ahıskalı Kemalist, Pantürkist, Türkçü ve/veya Türkiye taraftarı oldukları gerekçesi ile öldürülmüştür (Uravelli, 1994/a: 8-11).

1930’lu yıllarda ayrıca Ahıska Türkleri’nin büyük bir bölümünün soyadları, Stalin tarafından “Paşaoğlu – Paşaladze”, “Alioğlu – Alidze” ya da “Zeyneloğlu – Zenişvilli” şeklinde Gürcüce’ye çevrilerek değiştirilmiştir. 1938 yılında SSCB Anayasası’nın kabul edilmesi ile birlikte de, Ahıska halkı kayıtlara “Azerbaycan halkı” ve dilleri de “Azerice” olarak geçmiştir (Nakip, 2012: 238).

1935 – 1936 yılları arasında da Ahıska halkının kullandığı ve okullarda öğretilen yazı değiştirilmiş ve Ahıska halkı önce Arap, ardından Latin ve son olarak da Kiril Alfabeti’ni kullanmaya zorlanmışlardır. 1940 yılında da Ahıska halkının resmi dili Azerice’den Gürcüce’ye çevrilmiştir (Çalışkan, 2012: 173).

1940 yılına dek hiç askere alınmamalarına karşın Ahıskalılar, bir anda 40 bin civarında Ahıskalı’nın askere alınması doğrultusunda Alman Cephesi’ne gönderilmiştir. Askere alınan Ahıskalıların kızları, gelinleri ve çocukları Borcom demiryolu inşaatında çalıştırılmış ve 1944 yılında Borcom’dan Vale’ye döşenen 70 km.’lik demiryolu hattının yapımında çalışan birlerce Ahıska Türkü, kötü koşullar dolayısıyla yaşamını yitirmiştir (Ağara, 2004: 50).

Sonuç olarak SSCB’de Ahıska Türkleri, sistemli ve programlı bir düşüncenin neticesi olarak sürgün edilmişlerdir. Zira SSCB yönetimi Abhaz, Oset ve Acarlara özerk cumhuriyet kurma hakkı tanımışken, Ahıska Türkleri’ne böyle bir hak tanınmamış ve bilakis 1930’lu yıllarda Ahıska halkının lideri konumundaki birçok aydın ve din adamı hapsedilerek Ahıska halkı üzerindeki baskı daha da arttırılmıştır.

1.2.6. 21. Yüzyılda Ahıska Türkleri

Ahıska Türkleri’nin dünya genelindeki sayısının 300 bin ile 500 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bu doğrultuda Ahıska Türkleri yoğun olarak; Kazakistan’da, Rusya Federasyonu’nda, Azerbaycan’da, Türkiye’de, Kırgızistan’da, Özbekistan’da ve Ukrayna’da yaşamaktadırlar. Son dönemde ise Ahıska Türkleri’nin Amerika Birleşik Devletleri’ne (ABD) göç ettikleri bilinmektedir.

Günümüzde Ahıska Türkleri'nin yaşadıkları bölgeler ile ilgili ayrıntılı belirlemeler ve değerlendirmeler aşağıda yer alan alt başlıklar doğrultusunda ele alınacaktır.

1.2.6.1. Türkiye

Türkiye, 02.07.1992 Tarih ve 3835 Sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun ile bir kısım Ahıska Türkü'nün Türkiye'ye gelmesini sağlamıştır. 3835 Sayılı Kanun ile Türkiye'ye gelen Ahıska Türkleri Iğdır ve Hatay illerine yerleştirilmiş olmasına karşın zaman içerisinde yaşanan diğer göçlerle birlikte hem Türkiye'de iskân ettirilen hem de diğer bölgelerde yaşayan Ahıska Türkü sayısı da hızla artmıştır (Aydıngün ve diğerleri, 2006: 101).

Ahıska Türkleri ile ilgili yaptığımız çalışmada 2016 yılı itibariyle Türkiye'de yaşayan Ahıska Türkü sayısının yaklaşık 100 bin civarında olduğunu ve bu nüfusun da büyük oranda olarak Bursa ve İstanbul başta olmak üzere Antalya, İzmir, Ankara ve Samsun gibi büyükşehirlerde yaşadıklarını öğrenmiş bulunuyoruz. Türkiye'de yaşayan Ahıska Türkleri'nin büyük bir kısmı Türk vatandaşlığına alınmışken vatandaşlık almayanlara da oturma / çalışma izni verilmesi adına hareket edilmektedir.

1.2.6.2. Kazakistan

Resmi kayıtlara göre, 1944 yılında topraklarından sürgün edilen Ahıska Türkleri'nin % 32'sine karşılık gelen yaklaşık 30 bini Kazakistan'da yaşamaya başlamıştır. Bu bağlamda Kazakistan, günümüzde de Ahıska Türkleri'ni an fazla barındıran ülke olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Ahıska Türkleri'ne serbest dolaşım hakkı verilmesi ve Ahıska Türkleri'nin bu doğrultuda Azerbaycan tarafından kabul edilmesi ile birlikte Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nin sayısının azaldığı belirtilmektedir (Seferov-Akış, 2008).

1989 Fergana Olayları'ndan sonra Özbekistan'dan zorla göç ettirilen Ahıska Türkleri'nin yaklaşık 20 bini de Kazakistan'a gelince, ülkedeki Ahıska Türkleri'nin nüfusu doğal olarak artmaya başlamıştır. 2016 yılı itibariyle de Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nin sayısının yaklaşık 250 bin civarında olduğu söylenmektedir.

Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türkleri’nin, özellikle ülkenin güney eyaletlerinde ve Alma – Ata, Çimkent, Taraz ve Kızılorda şehirlerinde ve çevresinde yaşadıklarını araştırmalarımız sonucunda öğrenmiş bulunuyoruz.

1.2.6.3. Rusya Federasyonu

2016 yılı itibariyle Rusya Federasyonu’nda yaşayan Ahıska Türkleri’nin sayısının yaklaşık 100 bin civarında olduğu belirtilmektedir. Rusya Federasyonu’nda yaklaşık 30 idari yerleşim birimine dağılmış olarak yaşayan Ahıska Türkleri, özellikle Krasnodar ve Rostov bölgelerinde yoğunlaşmışlardır. Krasnodar bölgesinde yaşayan ve özellikle de Fergana Olayları’ndan sonra Rusya’ya gelmiş olan Ahıska Türkleri Rusya vatandaşlığına kabul edilmediklerinden, kimliksiz ve vatansız olarak yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Bu bölgede yaşayan Ahıska Türkleri, yerel yönetimlerin ve halkın baskı ve tacizlerine maruz kalarak yaşamlarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Ancak son dönemde ABD’nin devreye girmesi ile birlikte, bölgede yaşayan Ahıska Türkleri’nin önemli bir kısmı ABD’ye göç etmeyi tercih etmiştir (Aydınğün ve diğerleri, 2006: 103). Bu bilgilerden şunu anlıyoruz ki kendi vatanlarından başka yerlere sürgün edilen Ahıska Türkleri’nin çilesi göç ettikleri yerlerde de devam etmiştir.

1.2.6.4. Azerbaycan

2016 yılı itibariyle Azerbaycan’da yaşayan Ahıska Türkleri’nin sayısının yaklaşık 130 bin civarında olduğu belirtilmektedir. 1956 yılında SSCB Dönemi’nde çıkartılan ve seyahat ve iskân serbestisini içeren kararnameye istinaden, 1956 – 1958 yılları arasını kapsayan dönemde Ahıska Türkleri’nin bir kısmı Azerbaycan’a göç ettirilmiş ve özellikle de Mugan bölgesinde, Ahıska’da kullanılan köy isimleri ile yeni yerleşim birimleri kurulmuştur (Feyzatov, 2011:21).

1970’li yıllara kadar Ahıska Türkleri’nin yaklaşık 30 bini Azerbaycan’a yerleşmiş ve bunların büyük bir bölümü de Azerbaycan vatandaşlığı almıştır. Bu nedenle de Azerbaycan’da yaşayan Ahıska Türkleri’nin bir kısmı bugün itibariyle Azerbaycan Türkü olarak değerlendirilmektedir. Fergana Olayları’nın ardından da Azerbaycan’a, yaklaşık 48 bin civarında Ahıska Türkü geldiği belirtilmektedir. Ancak bunlardan

büyük bir kısmı bugün itibariyle Azerbaycan vatandaşlığı aldığından, Azerbaycan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nin toplam sayısının tam olarak bilinemediği ifade edilmektedir.

Azerbaycan'da yaşayan Ahıska Türkleri daha çok Arran bölgesindeki Saatlı, Sabirabad ve Salyan idari bölgelerine yerleştirilmiştir. Günümüz itibariyle de Azerbaycan'daki Ahıska Türkleri'nin büyük oranda Bakü, Gence, Haçmaz, Deveçi, Oğuz, Gebele, İsmayılı, Ğamahı ve Beylegan gibi yerleşim birimlerinde yaşadıkları belirtilmektedir (Aydingün ve diğerleri, 2006: 104).

1.2.6.5. Kırgızistan

1944 yılındaki sürgünde, Ahıska Türkleri'nin % 11'ine denk gelen yaklaşık 12 bini Kırgızistan'a yerleşmiştir. Fergana Olayları'ndan sonra da Kırgızistan'a, yaklaşık 12 bin Ahıska Türkü daha göç etmiş ve bu doğrultuda Kırgızistan'da yaşayan Ahıska Türkü sayısı yaklaşık 45 bine ulaşmıştır. 2016 yılı itibariyle de Kırgızistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nin sayısının yaklaşık 55 bin olduğu ifade edilmektedir.

1.2.6.6. Özbekistan

1944 yılında yaşanan sürgünde, Ahıska Türkleri'nin yarısından fazlasına denk gelen % 57'si ve bu doğrultuda yaklaşık 55 bini Özbekistan'a yerleşmiştir. 1956 yılında iskân ve seyahat serbestîsinin çıkması ile birlikte de, Özbekistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nin büyük bir bölümü, vatanlarına dönmek umuduyla Azerbaycan'a ve Rusya'nın Kafkasya Bölgesi'nde yer alan özerk cumhuriyetlere göç etmişlerdir.

1989 Fergana Olayları'na kadar Özbekistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nin nüfusu yaklaşık 150 bine ulaşmış ve bu doğrultuda Özbekistan, en fazla Ahıska Türkü'nü barındıran ülke olma niteliği kazanmıştır. Ancak Fergana Olayları'nın ardından Özbekistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nin sayısı yaklaşık 25 bine kadar düşmüştür ve bu nüfusun büyük bir bölümü de Taşkent ve çevresinde yaşamaktadır (Seferov-Akış, 2008).

1.2.6.7. Ukrayna

Ahıska Türkleri Ukrayna'ya Fergana Olayları'ndan sonra göç etmişlerdir. 2016 yılı itibariyle de Ukrayna'da yaşayan Ahıska Türkleri'nin sayısının yaklaşık 15 bin civarında olduğu belirtilmektedir. Ukrayna, 1991 yılında ülkesinde yaşayan tüm Ahıska Türkleri'ne vatandaşlık hakkı tanımıştır.

1.2.6.8. ABD

Rusya Federasyonu içerisinde yer alan Krasnodar bölgesinde yaşayan ve vatandaşlığa alınmayarak her türlü haktan mahrum bırakılarak zor şartlar altında yaşamlarını devam ettiren Ahıska Türkleri, 2004 yılından itibaren ABD tarafından kabul edilmeye başlanmıştır. 2016 yılı itibariyle de ABD'ye yaşayan Ahıska Türkleri'nin sayısının yaklaşık 15 bini bulunduğu belirtilmektedir.

ABD'de yaşayan Ahıska Türkleri, 33 eyalete ve Columbia bölgesine yerleştirilmiştir. Bununla birlikte ABD'de kendilerine bir yaşam kuran Ahıska Türkleri, belirli bir bölgede toplanma çabalarının bir neticesi olarak Pennsilyvania, Washington, Illionois ve Kentucky'e göç etmeye başlamışlardır (Aydingün ve diğerleri, 2006: 106).

1.3. AHISKA TÜRKLERİ'NİN KAZAKİSTAN'A GÖÇÜ

Ahıska Türkleri, sürgün esnasında çok büyük acılar yaşamışlardır. Suçsuz günahsız yere yerlerinden ve yurtlarından edilen Ahıska Türkleri, farklı yerlere göç etmişler ve göç ettikleri yerlerde, çok zor şartlarda, yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Bütün varlıklarını, evlerini, yurtlarını geride bırakmış olan Ahıskalılar, sürgün esnasında da büyük kayıplar vermişlerdir.

Sürgün esnasında Ahıskalıların büyük bir çoğunluğu Kazakistan'ın güneyine yerleştirilmiştir. Zamanla Kazakistan'ın başka yerlerine ve şehir merkezlerine de yerleşenler olmuştur. Ahıska Türkleri'nin en yoğun yaşadığı yerler: Çimkent, Sayram, Cambıl ve Almatı'ya bağlı olan köy ve kasabalarıdır.

1.3.1. Ahıskalıların Sürgün Edilmesi

1944 yılında Stalin, Ahıskalıların yiğitliğinden korkmuş olmalı ki binlerce Ahıskalıyı yerinden, yurdundan etmiştir. Sürgün ederken hayvanların taşındığı yük vagonlarına doldurulmuş vaziyette Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'ın farklı yerlerine göndermiştir.

Yerlerinden ve yurtlarından edilen Ahıskalılar, Orta Asya'nın farklı yerlerine sürgün edilmişlerdir. 220 köyden 91.095 Ahıskalı, vagonlara bindirilerek toplanmaya başlanmıştır. Bunlardan 55.500'ü Özbekistan'a, 29.500'ü Kazakistan'a, 11.000'i ise Kırgızistan'ın farklı yerlerine yerleştirilmiştir (Bugay, 1995: 176-177).

Sürgün yıllarını bizzat yaşamış olan Veyselöğlu (2008: 52-58), o yıllar hakkında şunları söyler:

“1944 yılında halkın durumunun çok kötü olduğundan ve her yerde açlık ve yokluk yaşanmaktadır. Erkekler savaşa gider, kadınlar ve çocuklar kasabalarda kalırdı. Yaralanan ve savaşamayacak duruma gelen askerler evlerine gönderilirdi. Halk, bir an önce savaşın sona ermesini istiyor, akraba ve çocuklarının sağ salim dönmelerini bekliyordu. Ahıskalıların yaşadığı kasabalara Rus ve Gürcü askerler yerleştirilmeye başlanmıştır. Türkiye ile savaşa hazırlanan Ruslar, Ahıskalıları da Türk olduklarından dolayı kontrol altında tutmaya çalışmışlardır.

Gürcü askerler, Ahıskalıları eziyet ediyor, uğruna savaştıkları topraklardan sürgün etmek istiyorlardı. Öyle ki kendilerine karşı gelen kim olursa olsun, herkesin gözü önünde yaralıyorlardı. Ahıskalıları bu şekilde davranılmasının tek sebebi ise soylarının Türk ve dillerinin Türkçe olmasıydı. Rus askerleri zaten yoksulluk çeken halkın elinde ne var ne yok alıyor ve onlara işkence ediyorlardı.

Halkı sürgün etmek için yaklaşık 10 km uzunluğunda tren getirilmişti. Hayvan bağlansa durmayacak şekilde kötü olan vagonların içerisine halk dolduruluyor ve yerlerinden yurtlarından sürgün ediliyorlardı. Açlık ve yokluğun yanında çeşitli hastalıklarda türemeye başlamış, halkın iyice sabrı tükenmişti. Ölenler, Rus askerleri tarafından demiryolunun 20-30 metre uzağında açığa alınıp öylece bırakılıyordu.

Ağzına kadar insan dolu olan tren, ilerlemekte güçlük çekiyor ve çok yavaş bir şekilde hareket ediyordu. Vagonların içinde hastalık iyice türemiş olduğundan Rus askerleri, tüm vagonu Volga Nehri'ne boşaltmayı planlamışlardı.

Tren iki gün boyunca Volga Nehri üzerinde bekletilmiş ve halk korkuyla nehre döküleceği anı beklemeye başlamıştı. Kadınlar ve çocuklar korkudan birbirlerine sarılıp ağlaşıyorlardı. Vagonların kapısının açılmasıyla çığlıklar yükseldi fakat Rus askerleri halka herhangi bir şey yapmayacaklarını, nehre atmayacaklarını söylediler. Halkın artık dayanacak gücü kalmamış, hastalık iyice artmaya ve ölü sayıları günden güne fazlalaşmaya başlamıştı. Ölüler, Rus askerleri tarafından alınıp ıssız çöllere atılmaktaydı. Vahşi insanlar bile ölümlere karşı bu şekilde acımasız davranmaz, onları uygun yerlere gömerlerdi.”

1.3.2 Sürgünün Belgeleri

İnsanın okurken bile kanını donduran sürgün hikâyesinin belgeleri, olaydan yıllar sonra ortaya çıkmıştır. Ahıskalıları yurtlarından sürgün edenler, yaptıkları bu insanlık dışı hareketlerini ortadan kaldırmak için herhangi bir girişimde bulunmamışlardır. Yaptıkları bu vahşice hareketlerini meşrulaştırmak için resmî bazı kararlar alınmış fakat bu kararlar gerçek hayatta uygulanmamıştır.

DEVLET SAVUNMA KOMİTESİ KARARI

Tamamen Gizli

Moskova, Kremlin

31 Temmuz 1944

Sayı:6279

Gürcistan SSC devlet sınırını korumak için Devlet Savunma Komitesi şu kararları almıştır:

1. Gürcistan SSC sınırı olan Ahıska, Adigen, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka rayonlarıyla Acaristan Özerk SSC'den Türk, Kürt, Hemşin olmak üzere toplamda 86.000 kişilik nüfusun; 40.000'i Kazakistan SSC'ye, 30.000'i Özbekistan SSC'ye ve 16.000'i Kırgızistan'a tahliye edilsin.

2. Gürcistan SSC sınır bölgesindeki tahliye edilen halk, bütün kıymetli eşyalarını ve 1000 kg'ye kadar yanlarına yiyecek vs almalarına izin verilsin.

3. Tahliye edilen göçmenlerin yanlarında götüremeyecekleri tarım aletleri, tarım ürünleri, ev hayvanları ve gayrimenkullerinin teslim alınması için Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurası Başkan Yardımcısının Başkanlığında (*Yoldaş Khoştariya*) komisyon kurulması istenmiştir. Bu komisyon, tahliye edilen halkın geride bıraktıkları malları teslim alınacak, karşılığında her hane için ayrı bir takas makbuzu verip tahmini değerleri kendilerine teslim edilecektir.

4. Kazakistan SSC, Kırgızistan SSC ve Özbekistan SSC Gelecek olan göçmenlerin kabulü ve ikameti için gerekli olan şartları sağlanması şartı getirilmiştir. Ayrıca gelen göçmenlerin kalacakları yerlerinin ayarlanması, eşyalarının yerleştirilmesi için gerekli yardımların yapılması ve kalacakları evlerin etrafında küçük topraklarla ufak tefek aletlerin verilmesi sağlanmalıdır. Yapılacak olan bu hazırlıkla 1 Kasım 1944 tarihine kadar tamamlanmalıdır.

5. Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan SSC'ye tahliye edilen göçmenlerin taşınması için Halk Nakliye Komiserliği gereken şartları sağlamalıdır.

6. Özel tahliyeye tabi tutulan göçmenlerin yolculuk işleri SSCB Devlet Planlama Komitesi tarafından tahsis edilsin.

7. Tahliye edilen halka yollarda ve kalacakları yerlerde sağlık hizmetleri SSCB Halk Sağlığı Komiserliği tarafından karşılansın.

8. Tahliye edilmiş olan halka, ellerindeki makbuzları değerinde çiftlik, hayvan ve gerekli olan besinler verilsin.

9. SSCB Ziraat Bankası, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'a tahliye edilen halkın yerleşmesi için hane başına yedişer bin ruble ve yedi yıl vadeli kredi versin.

10. Tahliye edilen göçmenler, çiftçiler olarak 1945 yılında para vergilerinden, devlete verilen aynı vergilerden muaf tutulsun. Tahliye edildikleri yerlerinde bıraktıkları bahçe ve bağların değeri SSCB Halk Ziraat Komiserliği ve Gürcistan SSC Hükümeti'nin tesbit edeceği fiyatlar üzerinden kendilerine geri ödeme yapılsın.

11. Gürcistan SSC'nin toprak sıkıntısı bulunan yerlerinden Gürcistan Halk Komiserleri Şurasına, sınırda yer alan ilçelerden toplamda 32.000 kişi olmak kaydıyla yedi bin haneyi iskân etme müsaadesi verilsin.

12. Gürcistan Hükümeti'nin, tahliye edilen halkın geçim ve iskân meselelerini halletmesi için şu konularda müsaade edilsin:

- Tahliye edilmiş olan halka ait olan tarım aletlerini beş yıl vadeli kredi şeklinde yeni getirilen hanelere teslim etmek,
- Bölgelere yerleştirilmiş olan çiftçilere uygun görülmüş miktarda arsalar dağıtmak,
- Buralardan tahliye edilen nüfustan kalan bahçe ve bağları yedi yıl vadeli kredi şeklinde yeni gelenlere devretmek,
- Buralara yerleşen halka Gürcistan Hükümeti imkanları dahilinde ev hayvanları vermek,
- Bu bölgeye yerleştirilmiş olan halkı 1945 yılında her türlü vergilerden muaf tutmak,
- Boşaltılmış olan bölgelere, yeni gelenleri Gürcistan Hükümeti'ne özel olarak ayrılmış olan paralarla nakletmek,
- Buradaki nüfusun tahliyesinin hemen ardından yeni getirilecek olan nüfusun iskanını kasım ayında başlatıp üç ay içinde tamamlamak.

13. SSCB Halk Maliye Komiserliği (*Yoldaş Zverev*):

- Özel olarak tahliye edilen nüfusun sürgünde taşınma ve kendilerine ayarlanmış olan yerleşim alanlarına yerleştirilmeleri için SSCB Halk İçişleri Komiserliğine 30.000.000 ruble ve boşaltılan sınır bölgelerindeki alanlara getirilecek olan yeni hanelerin iskanı için Halk Komiserleri Şurasına 4.000.000 ruble tahsis edilsin.
- SSCB Halk Ziraat Komiserliği, Halk Tedarik Komiserliği ve Halk Et Süt Sanayi Komiserliği ile beraber Gürcistan SSC'den tahliye edilmiş olan nüfusa ev ve kümes hayvanları ile taşınmazlar ve tarım aletlerin bedellerini ödemeleri için SSCB Halk Komiserleri Kurulu'na teklif getirilsin.

14. Glavneftsnap (*Petrol Ofisi, Yoldaş Şirokov*):

Özel tahliye işlemlerinin yapılması için ekim, kasım aylarında SSCB Halk İçişleri Komiserliğine 750 ton, Kazakistan Hükümeti'ne 75 ton, Kırgızistan Hükümeti'ne 35 ton, Özbekistan Hükümeti'ne 70 ton, Gürcistan Hükümeti'ne ise 100 ton fon dışı benzin tahsis etmekle görevlendirilmelidir.

Devlet Savunma Komitesi Başkanı

İ. STALİN

(Zeyrek, 2001: 45-49)

Devlet Savunma Komitesi'nin vermiş olduğu yukarıdaki kararlara bakıldığında ilk etapta anlaşılan, kendi memleketlerinden farklı yerlere sürülecek olan vatandaşların tüm hakları, canları ve mallarının koruma altına alındığıdır. Fakat Ahıskalıların Orta Asya'ya sürgün hikâyelerini okuduğumuzda anlıyoruz ki gerçekte olan bunun tam tersidir. Halka hiçbir şekilde insani muamele yapılmamış, sürüldükleri yerlerde de herhangi bir sosyal ve hukuki hak verilmemiştir.

1.3.3 Kazakistan'a Sürülen Ahıskalılar

Yerlerinden yurtlarından acımasız bir şekilde sürgün edilen Ahıskalılar, yük vagonlarıyla farklı farklı bölgelere bırakılmaktaydı. Öyle ki aynı ailedeki kişilerin, akrabaların birbirlerinden haberi yoktu.

Anavatanlarından uzaklaştırılan Ahıskalıların sürgün edilişı ise Veyselöglü'nun (2008: 59-61) şu şekilde olmuştur:

“Tren, 27 günde Ahıska'dan Kazakistan'a gelmiş, halk köylere götürölmeye başlanmıştı. Aileleri birbirinden ayırarak Kazakların topraktan yapılmış olan iki odalı küçük evlere yerleştiriyorlardı. Tek geçim kaynakları süt, yoğurt ve et olan Kazak Türkleri'nin o dönemlerde durumu çok kötü olmasına rağmen cömert davranmışlar ve ellerinde ne varsa Ahıskalı kardeşleriyle paylaşmışlardı. Kazakistan'a sürülen Ahıskalılar da birkaç ay içerisinde Kazakça konuşmayı öğrenmiş ve hep beraber yarı aç yarı tok yaşamaya başlamışlardır. Kazakistan'a yerleşen Ahıska Türkleri, cömert Kazak halkının yardımlarıyla selamete kavuşmuşlardır.”

Kazakistan'a sürgün edilmiş olan Ahıskalılar, ilk etapta güney cephesine yerleştirilmiş fakat daha sonra sosyal hayat gereği Kazakistan'ın farklı yerleşim yerlerine ve şehir merkezlerine yerleşmişlerdir.

2.BÖLÜM

KAZAKİSTAN’DA YAŞAYAN AHISKA TÜRKLERİ’NİN FOLKLOR BAĞLAMINDA EDEBİYATININ İNCELENMESİ

2.1. KAZAKİSTAN AHISKA TÜRKLERİ’NİN KÜLTÜRÜ

2.1.1. HALK EDEBİYATI

Halk edebiyatı, Âşık edebiyatı ürünleri, eski Türk destanları, efsane, bilmece, türkü gibi edebi değeri bulunan, anonim veya ferde ait olan, geleneksel sözlü ya da yazılı ürünleri kendi yorumuyla belli bir metotta derleyen, sınıflandıran, inceleyen, yorumlayıp sonuçlar çıkaran bir bilim dalıdır (Aslan, 2017: 1-2). Halk edebiyatı, halkın özlemini, sevgisini, sevinç ve acılarını dile getiren edebiyattır.

Ahıska Türkleri’nin halk edebiyatını incelediğimizde ise sürgünden dolayı kendilerine ait vatanları bulunmayan Ahıskalıların bu nedenden dolayı yazılı edebiyatları oluşmamıştır. Olduysa da sürgünden dolayı zamanla yok olup gitmiş, günümüze ulaşamamıştır. Yazılı edebiyatlarına ulaşamadığımız Ahıska Türkleri’nin çalışmamıza dayanarak sözlü edebiyatlarının ne kadar zengin olduğundan bahsedebiliriz.

Ahıska Türkleri’nin sözlü edebiyatı, söyleyeni çoğunlukla belli olmayan anonim türlerden oluşmaktadır. Bunlardan bazıları; destanlar, atasözleri, ninniler, masallar, dualar, beddualar, mâniler, tekerlemeler, türküler, bilmecelerdir.

2.1.1.1 DESTANLAR

Destan, tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarıtanrı ve kahramanlarla olağanüstü olayları ele alarak yazılmış, konusu genellikle kahramanlık olan 11’li hece ölçüsü ile koşma biçiminde yazılmış olan halk şiiridir (TDK, 2005: 510).

Destanlar, toplum tarihine ışık tutan ve yön veren, ulusları derinden etkileyen olayların işlendiği ürünlerdir. Destanlar, genel olarak söyleyeni belli olmayan anonim ürünler arasındadır.

Başka bir tanıma göre destan, “*Cemiyet hayatında meydana gelen büyük olaylar üzerine hece vezniyle ve koşma tarzında düzülen, belli bir ezgiyle çalınıp söylenen uzun manzumelere denir.*” (Şenel, 2003: 209).

Destanlar aşk, kahramanlık, yiğitlik gibi konularda söylenebilir. Kahramanlığın ön plânda olduğu destanlar, epik destanlar grubuna girmektedir. Sevgiliye duyulan duyguların dile getirildiği destanlar ise âşık tarzı destanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda ele almış olduğumuz Ahıska Türkleri’ne ait olan destanlardan bazıları şunlardır:

2.1.1.1.1. “Arzu ile Kanber” Destanı

İbrığın uci burğun
Üç yiğit bana vurğun
İkisi öyle-böyle
Biri gönlüme uygun

İbrığ susuz olur mi?
Dibi kumsuz olur mi?
Gedin deyin müftüye
Yiğit yarsız olur mi?

İbrığı suya daldurdum
Doli deyi kaldurdum
Benim dinim Kanber
Ben bilerzik çaldurdum.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 132)

2.2.1.1.2. “Yaralı Mahmud” Destanı

Elimnen yurdumdan oldum derbeder
Hani benim memleketim, elim, yar,
Sevgi sevgisine bele mi yanar?
El bilmese, sen bülürsün halım, yar.

Havalanmış könül kuşı dövr eyler
Tabib gelmiş yaralarım emr eyler,
Bir taraftan gardaşlarım cövr eyler,
Bir taraftan sen bükersin belim, yar

Bülbül ağlar, gül yarine kar biter
Bu sinemde ok değmemiş nerem var?
Ben Mahmudam, Mehbuba intizarım var,
Koyma çölde gözi yaşlı kalem, yar.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 132-133)

2.1.1.1.3. “Yusuf ile Züleyha” Destanı

Ben bir Yakub idim kendi halımda
Allah’ın kelamı okur dilimde,
Yusifî yütürdüm Kanan elinde
Ağlar Yakub ağlar, Yusufum deyu.

Kardaş kardaşa bele mi kıyar,
Şeytanın sözüne adam mı uyar,
Yusufun gömleğin al kana boyar,
Ağlar Yakub ağlar, Yusufum deyu.

Yakubun akar gözünün yaşı,
Her akdukça döküler demiri-taşı,
Yusufu kuyuya bıraktı kardaşı,
Ağlar Yakub ağlar, Yusufum deyu.

Yusufun gömleğin al kan etdiler,
Kurtlara kuşlara böhtan etdiler,
Yusufi Mısıra sultan etdiler,
Ağlar Yakub ağlar, Yusufum deyu.

Yusufi gönderdiler ölüm gesdine,
Kuyuya bıraktılar ölüm gesrine,
Cebrail yetişdi hakkın dostuna,
Ağlar Yakub ağlar, Yusufum deyu.

Bir bezirgân geldi üç aylık yoldan,
Yusufi kurtardı kuyu gölünden,
Mevlam reva verdi Mısıra sultan,
Ağlar Yakub ağlar, Yusufum deyu.

Bu hakk gömleği Mısıra geldi,
Anam tuymazdan babası tuydi,
Hazreti Yakubun açıldı gözi,
Ağlar Yakub ağlar, Yusufum deyu.

Mevlam izin verse dağlara varsam,
Kurtlardan kuşlardan haberin alsam,
Gül yüzli Yusufum cemalin görsem,
Ağlar Yakub ağlar, Yusufum deyu.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 131-132)

Yukarıda verilmiş olan destanlar Türk Halk Edebiyatı'nda yerini almış olan önemli destanlardır. Çalışmamızda ele aldığımız destanlardan “Arzu ile Kanber” ve “Yaralı Mahmud” destanı henüz birbirlerine kavuşmamış sevgililerin ele alındığı âşık tarzı destan grubuna girer. “Yusuf ile Züleyha” destanı ise kahramanlık öğeleri içerdiğinden epik destan grubuna girmektedir.

2.1.1.2. HALK HİKÂYELERİ

Toplumun duygu ve düşüncelerinin yansıması olan halk hikâyeleri: “Eskiden destanların gördükleri vazifeleri üzerine almış yeni ve orijinal bir nev’in mahsulleri”dir (Boratav; 2002: 12). Genel olarak söyleyeni belli olmayan halk hikâyeleri, nesilden nesle sözlü yolla aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Sözlü yolla aktarılırken değişikliğe uğramış olması muhtemeldir. Halk hikâyelerinin oluşturulduğu toplumun özelliklerini taşıdığı da hikâyelere bakarak söylenebilir.

Belli bir ezgi ile söylenen halk hikâyeleri hakkında Alptekin ise; “Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup aşk, kahramanlık vb. konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslam ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatmalar” şeklinde tanımlamaktadır (Alptekin; 2009: 18).

Halk hikâyelerinin kendi içinde de bazı değişiklikler görülebilir. Halk hikâyelerinin bazıları tamamen mensur olarak karşımıza çıkarken bazı halk hikâyeleri ise manzum olarak yazılmıştır. Yukarıdaki tanımlardan da yola çıkarak halk hikâyelerinin aslına en uygun olanı, nazım ve nesrin birbiriyle harmanlanarak ortaya çıkmasıdır, denilebilir.

2.1.1.2.1 Âşık Mahmud’un Hikâyesi

Günlerin bir günü âşık Mahmud’a ne olıyorsa ayağını ağırdıyer. Evine topalliya topalliya gelir, karısı diyer ki, ne oldi ayağan?
Mahmud diyer ki, ne oldise birden dizim ağrıdı.
Mahmud çok hekimlere gösteriyer, ama şifa olmiyer. Bu diyer ki, gedem eve karımınan görüşem de çıkıp gurbete gidem, ayağımı eyledem de gelem.

Evine geliyer, karısinen görüşiyer de çıkıp gidiyer. Günler geçiyer, aylar, yıllar geçiyer, aradan yirmi beş yıl geçiyer. Mahmud’un ayağı eyleşiyer. Âşık Mahmud fikirleşiyer ki, şimdi ben nasıl anliyem ki, benim karım göçmüş midür, yoksa bekledi mi beni? Âşık fikirleşiyer ki taze gelin beklemezdi.

Mahmud derviş üstünü de geyip geliyer. Gelip bakiyer ki, bezekli düzekli bir kız balkonya duriyer. Aşığın yolunu yirmi beş yildur bekliyer, gece de gündüz de.

Âşık diyer ki, eğer beni içeri alsa, demek bu her yoldan geçeni içeri aliyer. Bunu bir sınıyem. Binaya yakınlaşıyer ve diyer:

Âşık:

Böyük kapının gelini,
Kemer incitmiş belini,
Kondur beni telli gelin.

Gelin:

Ev sahibim evde yoktur,
Dostumdan düşmenim çoktur,
Konduramam, yolci seni.

Âşık:

İstanbuldan çıkan tatar,
Kamçisini göğə takar,
Garip oğlan nerde yatar,
Kondur beni, telli gelin.

Gelin:

İstanbuldan çıkar tatar,
Kamçisini göğə takar,
Garip oğlan yandan yatar,
Konduramam, yolci seni

Âşık inanmiyer, gece çıkiyer bacaya oradan bakiyer. Baksa ki, karının yanında bir cavagir yatıyer. Bu gurbet gedende karısının karnında gümene çocuğı oliyer. Sabah erkenden Âşık kapının önünü gösteriyer de diyer.

Âşık:

Sabahın tandur gelin,
Odların yandur gelin,
Koynunda yatan yiğit,
Senin neyindur gelin?

Gelin:

Sabağı tandurmuşım,
Odlari yandurmuşım,

Koynumda yatan yiğide,

Ağ meme emdurmuşim.

Âşık:

İstanbulda çıkar ferman,

Dizinde olayin derman,

Âşık Mahmud sana kurban,

Kondur beni, telli gelin.

Gelin:

İstanbulda çıkar ferman,

Dizine olayin derman,

Memem yastuk, saçım yorgan,

Kondururum, yolci seni.

Sonra 40 gün 40 gece toy-bayram ediyerler. Oğluni de everiyer. Hayati tazedden şenlediyer (Hacılı, Poladoğlu, 2001: 136-137).

2.1.1.2.2. Üç Usta

Padişah ev yaptırmak istiyer, hem de öyle ev yaptırmak istiyer ki ülkede sadece bir tane olsun. Bu padişah usta ariyer.

Ustanın biri geliyer diyer ki, ben yaparım ancak bir şartinen ki kızını bana verse. Öyle ev yaparım ki, ülkede bir tane olsun. Bu ustan gidiyer de gene bir ustan arkadaşını aliyer de geliyer. Evin yarısını yapandan sonra padişahın kızına usta diyer ki:

-Ben seni seviyerim, bana kaçır mısın? Ben sana öyle bir ev yaparım ki ülkede bir tane olsun.

Kız buna razılık veriyer:

-Kaçarım.

Sonra ikinci usta kızı bir yerde tutuyer de diyer:

-Ben seni seviyerim, mene kaçır mısın? Ben bize öyle ev yaparım ki ülkede bir tane olsun.

Kız buna razılık veriyer:

-Kaçarım, ama heç kimse duymasın, bir sen bil, bir de ben.

Şimdi üçüncü usta kızı görür de diyer ki:

-Ben sana âşık olmuşam, bana kaçır mısın? Ben size öyle ev yaparım ki ülkede bir tane olsun.

Kız bu ustaya da söz veriyer ki, kaçarım, ama bir sen bil, bir de ben.

Bu üç usta sevgiye düşüb biri-birinden ey işlemeye girişiyerler. Ev üç güne kurtaracaksa bir güne kurtariyerler.

Büyük olan usta padişahın yanına gelüb dil açıp söz söyliyir de derdini anlatiyir:

-Padişahım sağ olsun, ben sizin kızıınıza sevdalanmışım, kızıınız da razıuk vermiş ki, evi yap kurtar, kaçarım, şimdi bu ev yapılp kurtardı.

Padişah diyer ki:

-Yahşi, sabah gel, cevabını söylerim.

İkinci usta padişahın huzuruna gelür de dil açıp derdini padişaha anlatiyir:

-Padişahım sağ olsun, ben sizin kıza aşık olmuşım, kızıınız da buna razidir, dedi ki, evi yap kurtar, kaçarım, şimdi de bu ev yapılp kurtardı.

Padişah diyer:

-Yahşi, sabah gel, cevabını söylerim.

Şimdi üçüncü usta padişahın huzuruna geliyer de dil açıb derdini padişaha anlatiyir:

-Padişahım sağ olsun, ben sizin kıza vurulmuşım, kız da buna razidur, dedi ki, evi yap kurtar kaçarım.

Padişah diyer:

-Yahşi, sabah gel, cevabını söylerim.

Gün sabahında üç usta birden içeri girdiler. Diyerler ki, padişahımız sağ olsun, geldük. Padişah diyer ki, elçiler, bir durun kıızı çağırem, bakem bu ne demektür, üçüzedede söz vermiş.

Padişah kızını çağırıyer de diyer:

-Kızım bu üç ustaya da söz vermişin, bu ne demektur, bu ne hak-hesabdur.

Kız dönıyer de diyer ki:

-Düzdür, baba, ben bu üç ustaya da söz verdim ki, evi yapın kurtarın ben sana kaçarım. Şimdi özün bülürsün şimdiden oyanı.

Padişah vezirini çağırıyer de meslehetleşiyer, başa saliyer ki vaziyyet budur.

Vezir diyer ki:

-Padişahım sağ olsun, bu üç ustaya da de ki, gelüb öyle bişey getürsünler ki, senin ülkende olmasın.

Vezirin bu mesleheti padişahın hoşuna geliyer de razi oluyer.

Bu üç usta da gediye, gediyelele de baksalar kibazarda at satılıyor. Üçüncü usta bakıyor ki, öyle ay satılıyor ki, tağ kudretli. Bu ustan bir ihtiyar dedeylen meslehetleşiyor ki, bu atı alem mi, ne diyersin. Dede diyer ki:

-Oğul, o atın kudretine, gününe bakma, gel bu zayıf atı al, pişman olmazsan.

Bu usta ihtiyar dedenin meslehetinden çıkmiyor de zayıf atı alıyor.

İkinci usta da bakıyor ki, öyle bir şey satılıyor ki, uzağı yakın gösteriyor. Bu usta bunu alıyor.

Sonra baş usta bakier ki, alma satılıyor. Baksa ki her bi alma satılıyor, üstünde şeklin görünüyor. Bu baş usta ihtiyar dedeylen meslehetleşiyor ki, almayı alem mi ne diyersin?

Dede buna meslehet gösteriyor ki, o almayı alma, bu zayıf çürüşmüş almadan al, pişman olmazsin. Bu baş usta dedenin sözünden çıkıyor de o çürüşmüş almadan alıyor.

Bu üç usta geliyorlar de bir yüksek tepenin başına çıkıyorlar, diyerler ki, bir bakak ki, bizim ülkede ne var, ne yok. Bakıyorlar ki, herkes kara giymiş, diyerler ki, ya padişah hastalanmışdır ya da kızı.

Bunlar alıyorlar aldıklarını de biniyorlar ata gidiyorlar. Getseler ki, padişahın kızı hasta. Padişaha haber yetiyor ki, ustaların geldiler.

Padişah diyer ki, buyursunlar, içeri buyursunlar.

Bunlar içeri giriyorlar. Bu baş usta alma alıyor de kıza veriyor. Kız alma yiyor, hemen de iyileşiyor.

Bu ustalar diyerler ki, padişahımız sağ olsun, biz geldük.

Padişah diyer ki, sen ne getürdün, üçüncü usta diyer ki, ben at getürdüm. İkinci ustaya diyer ki, sen ne getürdün, bu usta diyer ki, ben uzağı yakın göstereni getürdüm. Padişah baş ustaya diyer ki, sen ne getürdün, bu baş usta diyer ki, ben alma getürdüm.

Padişah diyer ki, şimdi kızı hangi birinize vererek.

Orta usta diyer ki, benim uzağı yakın gösterenim olmasaydı biz bilemeyecekdük ki, bizim ülkede ne oliyermiş. Üçüncü usta diyer ki, benim atım olmasaydı vaktında gelib çatamayacakduk. Baş usta sükût duruyor, çünkü onun alması yeyildi.

Padişah fikirleşiyor ki, şimdi kız hangisine düşüyor. Padişah vezirini çağırıyor ki, bak hak-hesab budur.

Vezir üçüncü ustaya diyer ki,

-Senin atın sende mi?

Üçüncü usta, he bende, der.

Vezir ikinci ustaya der ki:

-Senin alduğun sende mi?

İkinci usta, he bende, der.

Vezir baş ustaya döner ve diyer ki:

-Senin alman sende mi?

Baş usta diyer ki:

-Yok, ben gelür gelmez almamı kıza verdim, yedi.

Vezir diyer:

-Padişahım sağ olsun, kız baş ustaya düşiyer.

Bunun üzerinde padişah kızını baş ustaya veriyer, kırk gün, kırk gece düğün ediyer (Türki, 2007: 458-460).

2.1.1.2.3 Maksud Padişah

Biri var oliyer biri yok oliyer, bir Maksud padişah oliyer. Bir gün Maksud padişah rüyada görüyör ki, “ya Maksud padişah, sana bir bela gelecek, genç vaktında mı gelsin yoksa ihtiyar vaktında mı?” Maksud padişah oturub fikirleşiyer, salavat çevüriyer, gene yatiyer. O rüyayı gene görüyör ve diyer: “Ya Maksud padişah, sana bir bela gelecek, genç vaktında mı gelsin, yoksa ihtiyar vaktında mı?”

Maksud padişah hemen uyaniyer ve karısına rüyasını anlatiyer. Karısı:

-Ne bela gelürse gelsin, genç vaktında gelsin.

Maksud padişah o rüyayı gene görüyör: “Ya Maksud padişah, sana bir bela gelecek, genç vaktında mı gelsin yoksa ihtiyar vaktında mı?” Maksud padişah cevap veriyer: “Ne bela gelürse gelsin, genç vaktında gelsin.”

Sabahtan kalkiyer ki, ne var var, ne de devlet, yel vurmuş, rüzgâr götürmüş, bir küçük yere gelmişler. Bunlar diyerler ki, bela odi, şimdi kalkıp biz bu köyden başka köye göçüp gidek. Bunlar kalkıp başka köye göçüp gidiyerler, o köyde Maksudi çoban seçiyerler.

Bir gün gecenin birinde dangur-dungur bezirgânlar çıktı geldi. O köye deve, kumaş satiyerler. Bu bezirgânlar köye soruşuyorlar ki, bizim üstümüz kirlendi, yıkayan var mı? Köyün cemaati diyerler ki: Felan çobanın karısı yıkar, fukaradurlar. Verdiler yıkamaya. Yıkadı, katladı, hem de öyle katladı ki şimdi açamiyerler. Bezirgânlar katchı üst başı geri getirdiler ki bunu aç da ver. Kapının arkasından aliyer,

açıyor ve geri veriyor. Bu bezirgânlar diyorlar ki, bele çobana bele karı neyine lazım, bunu alıp kaçurak. Bu bezirgenler kadını alıp kaçırmıyorlar. Maksud eve geliyor ki karısı evde yok, çocuklar yatıyorlar. Maksud feryad ediyor. İki çocuğunu da alıp başka köye gidiyor. Yolda giderken baksa ki karşıda bir köprü var, şimdi çocukların ikisini birden geçiremiyor. Önce birini alıp geçiriyor, sonra geliyor ki diğer çocuğu alsın. Çocuğu alıyor köprüden geçirirken bakar ki öbür çocuğu kurt kapmış gidiyor. Ona etme diye bağırmakene arkasındaki çocuk çaya düşüyor.

O çocuğu kurdun ağzından bir çoban alıyor, öbür çocuğu da çaydan alıp götürüyor. Degirmancı çocukları görüp alıyor. Bu değirmancıyken çoban iki oğlu on iki yaşına kadar büyütürler.

Maksud çoban da tek başına gidiyor d ebir köye çıkıyor. O köyün cemaati Maksudi götürüyorlar. Diyorlar ki bu gece devlet kuşu konulacak ve şah seçilecek. Maksud gidiyor de dibin birinde oturuyor. Devlet kuşını bırakıyorlar. Bu devlet kuşu dolanıyor-dolanıyor, geliyor de gene öz yuvasına konuyor. İkinci defa gene bırakıyorlar, devlet kuşu bu sefer dolanıyor-dolanıyor gelüp Maksudun başına konuyor. Bu kimdür, nereden geldü deyüb Maksudi kapıya atıyorlar. Maksud gidiyor de dibin bir köşesinde oturuyor, ağlıyor sızlıyor. Devlet kuşını üçüncü defa koyuverirler, bu kuş kapının arasından geçüp Maksudun başına konuyor.

Aksakallılar diyorlar ki, bunda bir keramet var ki, bu kuş o adamın başına konuyor, gedin oni alın götürün. Gedüp Maksudu getiriyorlar diyorlar ki, şimdiden o yana padişah bu adam olacak.

Maksud padişah diyor, bana iki vezir lazım ki, beni bir de bu sarayı korusun ama ikiside bir elmanın kesuğı olsun.

Padişahın adamları diyorlar ki, bir çobanda, bir değirmancide iki oğul var, ikisi de öyle bil ki, bir elmanın kesuğı, gidiyorlar de yolub koparub getiriyorlar. Padişah bunları alub yediyor, içiyor, iperk libaslardan giydiriyor, silahlandırub diyor:

-Şimdi bu sarayı koruyacaksınız.

Padişah bu iki veziri öyle seviyor ki gözünün önünden ayırmak istemiyor. Bir gün dangur-dungur seslerle bezirgânlar çıkıp geliyor. Bu bezirgânlar padişahın huzuruna gidüb diyorlar ki:

-Padişah sağ olsun, bize iki vezir lazım ki, kumaşı ve çadırı olsun.

Padişah özünün iki veziri yolluyor.

Bezirgânlar çıkıp gidiyorlar kumaş satmaya. Akşam oluyor, bu vezir ohh çekiyor. Vezirin biri diyor ki, ola, heç mi hikâye bilmezsin, söyle bir az. Öbür vezir diyor ki,

ola, hikâye bilmem, bir öni bülürüm ki, benim anam-babam varidi, anami kaçurdiler, babam da biz iki gardaşı alub köyden getdi, getmedü biz bir köpriye rast geldük, babam benü alub öbür tarafa geçürdi, getdi ki öbür kardaşimi de geçürsün, beni kurt kaçurdi. Babam hay küy etmede, öbür gardaşıim de çaya düşdi. Beni bir çoban kurdun ağzından aldı, sonra çoban beni on iki yaşınacan büyütti, sonra padişahın adamları gelib beni çobanın elinden zorinen alıb bu saraya götürdiler.

Birinci vezir söyledi ki, ola, biz gardaş değül müyüz? Arkalarından anaları diyer ki:

-Oğullarım, sizin ananız benim, ancak ben.

Bunlari analari aliyer de birini sol tarafına, diğerini sağ tarafına yaturiyer.

Bir zamandan sonra bezirgânlar geliyor. Bakiyerler ki, iki vezir de karinin yanında yatiyerler.

Bezirgânlar tez padişahın huzuruna gidiyerler. El bağlayıp diyerler ki:

-Padişahım sağ olsun, senin vezirlerin bizim karinin yanında yatmışler.

Padişah emir ediyer ki, o iki veziri de buraya getirün. Padişah cellad cellad deyüb celladı çağırıyer de diyer ki, bunların başını bedeninden ayır. Sonra padişah fikirleşiyer de diyer ki, sorem bakem ne sebepten böyle yapmışler.

Maksud padişah iki vezire sual cevab ediyer, etdukten sonra diyer:

-Gedün kariyi de getirün.

Kariyi getiriyerler. Maksud padişah kariyi sual cevab eden de kari açılıyer de gara bahtinden haber veriyer:

-Bu kâfir bezirgânlar beni yedi yıldur gezdüriyerler, ben de bunlara rem olmiyerim. Benim kocam padişah idi, sonra ele oldu ki, varımızı devletimizi yel vurdi rüzgâr götürdi. Sonra biz ülkeden getdük başka köye yerleştü. O köyde kocami çoban koydiler. Bir gün mal yitmişti, kocam oni aramaya getmişti. Bu bezirgânlar üst başlarini getürdüler ki yıkayam. Ben de yıkadum, ütiledüm, katladum verdüm. Sonra bunlar üst başının katını açamamışlar yine getürdiler ki, aç da ver, ben de açıb verdim. Sonra bunlar beni kaçurdiler, benim iki oğlum var idi, onlari buldum.

Maksud padişah şaşdı ve diyer ki:

-Gördün sen işi, bu iki vezir benim oğullarımdur, bu kari de benüm karimdur.

Padişah emir veriyer ki, bu bezirgânların kumaşlarını fakır-fukaraya pay edin. Develeri bağlasın, bezirgânlarda celladın eline verilsin (Hacılı, Poladoğlu, 2001: 32-35).

Halk hikâyelerinin genel içeriği acıklı olsa da sonları genellikle mutlulukla, sevinçle ve kavuşma ile bitirilir. Hikâyede eğer kötü kişiler yer almışsa hikâyenin sonunda bu kötü kişiler cezalandırılır ve birbirinden ayrı olan veya kavuşamayan sevgililer ise sonunda birbirlerine kavuşurlar. Türk halk hikâyelerinde görmüş olduğumuz bu motifleri, Ahıska Türkleri'nin anlatılarında da görmekteyiz (Hacılı, Poladoğlu, 2001: 32-35).

2.1.1.3. ATASÖZLERİ

Atasözleri, uzun deneyimlerden yararlanılarak öğütler veren, ait oldukları toplumun duygu, düşünce, inanç ve kültür yapılarını yansıtan özlü sözlerin geneline verilen addır. Atasözleri ile ilgili tanımlar şu şekildedir; “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kurallarla söylenmiş olan bilgece düşünce ya da öğüt verir tarzındaki kalıplaşmış özlü sözlerdir.” (Aksoy, 1988: 37). Başka bir tanımda ise “uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici söz, mesel, sav, darbimesel” şeklinde ifade edilmiştir (tdk.gov.tr).

Atasözleri topluma mutluluk ve huzur veren veya toplumu rahatsız eden olayları ifade eder. Belli tecrübelerle atalarımızın yaşadıkları olaylar sonucu öğüt verici nitelikte söylemiş oldukları kalıplaşmış sözlerdir. Atasözlerinde ‘nasihat etme’ ön plandadır.

Ahıska Türkleri'nin günümüze kadar gelmiş olan en büyük miraslarından bir tanesi de atasözleridir. Atasözlerin her birinde farklı anlamlar ve hikmetler bulunmaktadır. Ahıska Türkleri'nin yaşam boyunca biriktirdikleri tecrübeleri “atasözü” olarak adlandırılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Atasözleri bir yaşam tarihidir. Atasözleri hayatın acı yönlerini nasihat ve örneklerle göstermektedir. Atasözleri en büyük kültür zenginliklerinden biridir (Türki-Priyeva, 2009:190).

Aşağıda Ahıska Türkleri'ne ait olan atasözleri alfabetik sıraya göre sıralanmıştır. Atasözlerinin verilmek istenen mesajı parantez içinde belirtilmiştir.

Adli kişi adından qorhar, adsız kişi Tanrı'dan qorhar.
(Tanınmış kişi ile sıradan olanın arasındaki farkı anlatır.)

Ağac ekene rehmet ohunur.
(Doğa sevgisinin önemini anlatır.)

Ağac yihılанда baltalı da segirdir baltasız da.
(Düşmüş olan insana toplumun yaklaşımını anlatır.)

Ağanin vari geder, hidmetçinin canı.
(Kendisinin olmayan malı aşırı sahiplenene kişiye nasihat verilmiştir.)

Ağlamayinen gülmah baci-qardaşdur.
(Hayatın acı tatlı günleri olduğunu hatırlatır.)

Ahirette komşı heki sorulur.
(Komşuluğun önemini vurgular.)

Ana-babanın qedrini bilmeyen başqasının ne bilir?
(Ana babanın kıymetini vurgular.)

Anam-bacım kimdür? Eyi komşım.
(Komşuluğun önemini vurgular.)

Ara sözü ev yuhar.
(Dedikodunun kötülüğünü anlatan atasözüdür.)

Asıl azmaz, bal kokmaz, koksa koksa yağ kokar çünkü aslı ayrandır.
(İnsanda soyun sopun önemini anlatır.)

Ayıb söyleyenin ayıbını söylerler.
(Dedikodunun kötülüğünü anlatan atasözüdür.)

Bay gaftan geyse, “heyirli olsun” diyerler, yohsul geyse, “nerden buldun?” diyerler.

(Fakir insanın cemiyetteki konumunu anlatır.)

Biri od olanda biri su olsun gerek.

(İnsan ilişkilerinde dengenin nasıl kurulması gerektiğini anlatır.)

Biz geldük gelin görmeye, gelin getdi çimen dermeğe (tezek yığmaya).

(Eve gelen misafirlere gösterilmesi gereken saygıyı vurgular.)

Ceyulluhda daş daşı, qocalanda ye aşı.

(Bugünün yarını olduğunu ve tasarrufu hatırlatır.)

Deniz olup taşma, elinden gelmiyen işe tolaşma.

(Bilgi sahibi olunmayan işlerde ahkâm kesmemek gerektiğini vurgular.)

Derdini derd bilene söyle.

(Dost seçiminde dikkat edilmesi gerektiğini hatırlatır.)

Dilen güc verme, işen güc ver.

(Boş konuşmak yerine icraatta bulunmanın önemini vurgular.)

Düşüne düşüne görer işi,sonra peşman olmaz kişi.

(İş yapılırken temkinli hareket etmek gerektiğini anlatır.)

Düşünmeden oturan, galharken ayıplanır.

(Bir işe koyulurken iyi düşünülmesi gerektiğini vurgular.)

Edacağından söyleme, etdiğinden heber ver.

(Boş konuşmak yerine icraatta bulunmanın önemini vurgular.)

El sözüne uyan evini tez yuhar.

(Dedikodunun kötülüğünü anlatan atasözüdür.)

Eli açığa Allah yetürür.
(Paylaşmanın önemini vurgular.)

Eringen qazancını it yiyar, yahasını bit.
(Tembelliği vurgular.)

Etmegi tek yiyenin boğazunda qalur.
(Paylaşmanın önemini vurgular.)

Etmegin çohunu yetimin öğüne goy.
(Paylaşmanın önemini vurgular.)

Etmeki etmekçiye büşürtür, birini de artug ver.
(Yapılan işi ehline yaptırmanın öneminden bahseder.)

Ezizim eziz olsun, terbiyesi daha eziz olsun.
(Çocuk terbiyesinin önemini anlatır.)

Her esen yele uyma.
(Söylenen her söze düşünmeden itibar etmenin zararlarını anlatır.)

Hırman yelinen, düğün elinen olur.
(Toplum hayatının önemini vurgular.)

İki qarili evde dirluh olmaz.
(Çok eşliliğin zararlarını vurgular.)

Kor odur kişi düştüğü quyuya bir dehe düşe.
(Yaşanan olaylardan ders alınması gerektiğini vurgular.)

Qarnin toymiyar yerde acıgun bildürme.
(Samimi olmayan ortamlarda takınılması gereken tavrı vurgular.)

Qaşuğinen aş verib, sapinen göz çıharma.
(Yapılan iyiliğin başa kakılmaması gerektiğini vurgular.)

Söze gelende usta, işe gelende hasta.
(Boş konuşmak yerine icraatta bulunmanın önemini vurgular.)

Tarlada izi olmayanın sofrada yüzi olmaz.
(Emek verilmeden elde edilen şeyin kıymetli olmadığını vurgular.)

Ustadını hor gören boğazına torba tahar.
(Ustanın, öğreticinin kıymetini vurgular.)

Veteni sevmek imandandır, vay ona ki, içinde olmaya.
(Vatan sevgisini vurgular.)

Yapmaduğun gövüli qırma.
(Kalp kırmanın fenalığını anlatır.)

Yürek şüşe kimidür, qırdın, yapamazsın.
(Kalp kırmanın fenalığını anlatır.)

(Yılmaz, 2015: 125-126)

2.1.1.4. MÂNİLER

Mâni, İslamiyet öncesi Türk edebiyatı ürünleri arasında yerini almıştır fakat bu dönem edebiyatının yazıya geçirilmemiş olmasından dolayı dönemin mâni örnekleri günümüze kadar ulaşamamıştır (Köprülü, 1976: 29). Mâni başta aşk olmak üzere hemen her konuda yazılabilen halk edebiyatının en yaygın ürünlerindendir. Mâni söyleyen kişinin duygularına tercüman olmuştur. Halk arasında en yaygın olan nazım biçimi olduğundan dolayı mâninin doğuşunun çok eskiye dayandığını söyleyebiliriz.

Halk arasında mâni söylemek için ‘mâni yakmak’, ‘mâni düzmek’, ‘mâni atmak’ deyimleri kullanılır (Güzel-Torun 2003:154).

Mâniler ortaya çıktığı milletin gelenek ve göreneklerini yansıtır. Aynı zamanda mâniler ait olduğu milletin kimliğini yansıtır.

“Mâni, Türkçe’nin konuşulduğu her coğrafyada farklı adlarla da olsa yaygınlaşmış, kimi zaman söyleyicisinin bilindiği, çoğu kere anonim olarak değerlendirilebilecek belli bir makam ya da ezgi ile söylenen genellikle sözlü olarak doğup bireysel olarak icra edilen, Türk edebiyatına özgü nazım şekli ve türünün adıdır.” (Emeksiz, 2007: 154).

Mânilerdeki hazırlık sözleri ilk iki mısra da yer almaktadır. Eskiden bu bölümlere mühmelat veya zevaid denirdi. Diğer bir ifade ile bu mısralara doldurma mısralar denilmektedir (Kaya, 1999: 99). Buradan da anlaşılacağı üzere mânilerin ilk iki dizesi hazırlık, giriş kısmı; son iki dizesi ise asıl anlatılmak istenen düşüncenin verildiği kısımdır.

2.1.1.4.1. Vatan Hasreti İle İlgili Mâniler:

Akranının işine bak
Gözlerimin yaşına bak
Vatana hasret kaldık
Yaradanın işine bak.

(Gürlek, 2001: 15)

2.1.1.4.2. Ayrılık İle İlgili Mâniler:

Bu dağlar olmasaydı,
Çiçekler solmasaydı,
Bir ayrılık, bir ölüm,
Heç biri olmasaydı.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 61)

Vatanımda bir kuş var,
Kanadında gümüş var,
Yârim getdi, gelmedi,
Elbet bunda bir iş var.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 61)

Sari ipek sararım,
Yütürmüşem ararım,
Zenn etdiz ki, unuttum,
Her gelennen sorarım.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 62)

2.1.1.4.3. Gurbet İle İlgili Mâniler:

Dağ başında gezerem,
Dağlarda gül düzerem,
Ben bir ağa kızıyım,
Gurbet elde gezerem.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 63)

2.1.1.4.4. Yalnızlık İle İlgili Mâniler:

Bir at bindim başı yok,
Bir çay keçdim taşı yok,
Onda bir garib ölmüş,
Yanında yoldaşı yok.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 63)

2.1.1.4.5. Sevgili İçin Söylenen Mâniler:

Bahçemizde bal kabak
Doğranır tabak tabak
Oğlan beni almadın
Aldığın yılana bak.

(Gürlek, 2001: 15)

Üstümnen al yorğannı
Etrefi halhal yorğannı
Ezreil gelmiş can bazarıdı
Üstümnen al yorğannı.

(Caferoğlu, 1995: 77)

Elimde sekiz para
Dördi ağ, dördi kara,
Açem yüreğimi, bak
Altı kan, üsti yara.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 62)

Pencerede üzüm var,
Ana, sene sözüm var,
İki emi kızının,
Küçüğünde gözüm var.

(Caferoğlu, 1995: 77)

Endim dere ırmağa,
Finduk dali gırmağa,
Altun yüzük yapturdum,
O kınalı barmağa.

Bu dere başdan başa,
Adlarım taştan taşta,
Yar beni çok incitme,
Severim senden başka.

Mendilimin yeşili,
Ben yütürdüm eşimi,
Mendilim sende kalsın,
Yolla benim eşimi.

Bağ başında kirazlar,
Neçün meyve vermezler?
Şimdiki zaman kızları,
Söz verip de gelmezler.

Endim çayır biçmeye,
Soğuk sular içmeye,
Dediler yar geliyor,
Kanatlandım uçmaya.

Bu dağın başındayım,
On iki yaşındayım,
On iki yaşından bu yana,
Kız senin peşindeyim.

Karanfil olacaksın,
Sarıb solacaksın,
Ben müftiye danışdım,
Sen benim olacaksın.

Aşka düşdüm görünce,
Gözlerime gülünce,
Dünyam cennet oluyor,
Sen yanıma gelince.

Dağ başında kestane
Dökülür tane tane,
Dünya doli kız olsa,
Bana düşer bir tane.

Pencereyi açarım,
Gül yüzüne bakarım,
Eğer anan vermese,
Seni alıb kaçarım.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 60-65)

Ahıska Türkleri'ne ait olan mânilerin bir kısmını paylaştık. Mânilerde ölçü olarak çoğunlukla 7'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

2.1.1.5. AĞITLAR

Ağıt, insanın ölüm karşısında hissettiği acıyı, canlı-cansız bir varlığı kaybetme korkusunu, feryat ve isyanlarını belli söz ve ezgilerle ifade eden türkülerdir (Elçin, 1986: 287). Ağıtlarda ölen kişinin dünyada iken yaptığı iyiliklere de yer verilir.

Muhan Bali (1997: 88) ise ağıtı “*kayıp, ayrılık ve ölüm şiirleri*” olarak tanımlar.

Türk halk şiiri türkülerinden divan şiirindeki mersiye'nin karşılığıdır (Akalın, 1970: 8). Ağıt denilince akla ilk olarak ölüm gelmektedir fakat savaş, deprem, yangın, sel gibi doğal felaketler sonrasında da ağıtlar yakılmıştır. Ağıtlar başa gelen hastalık, kaza, gurbet ve elden giden, kaybolan şeyler içinde yakılabilir.

2.1.1.5.1. Ahıska'nın Ahmediye Camii Ağıtı

Ahmediye Camii, Ahıska Atabeklerinden olan Hacı Ahmed Paşa tarafından Ahıskalı ustalara yaptırılmış bir camiidir. Camii, Türk mimarlık şaheserlerindendir. 1828 Ahıska felaketinden sonra Ahmediye Camii'nin minaresi sökülerek kilise olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunun üzerine aşağıdaki ağıt yazılmıştır:

Hicretten kalmış cismin,
Belirsiz olmuştur ismin,
Tiflis'ten gelmiştir hasmin,
Ağlasana güzel cami!

Kerpiçlerin pek beyazı,
Duadan unutma bizi,
Senden çevirdiler yüzü,
Ağlasana güzel cami!

Dahi okunmaz ezanı,
Cemaat ister izini,
Nida etmiyor mezini (müezzin),
Ağlasana güzel cami!

Camimiz kalıyor burda,
Gittikçe düşeriz derde,
Aramıza geçti perde,
Ağlasana güzel cami!

Cumamız kılınmaz, durdu,
Terkederiz yeri yurdu,
Anınçün çekeriz derdi,
Ağlasana güzel cami!

Cemaat çekeriz ahı,
Urus'a kalmışsın sahi,
Okunmadı hutben dahi,
Ağlasana güzel cami!

Hazreti Mehdi dirilse,
Buraları gelip alsa,
Seni ederler kilise,
Ağlasana güzel cami!

Hicret etti nice kullar,
Ötmez oldu öten diller,
Hani seni yapan eller?
Ağlasana güzel cami!

Mağfiretevi'sin zati,
Sevabın çok katı katı,
Padişah vermez beratı,
Ağlasana güzel cami!

Müminler kılar namazı,
Ederler Hakk'a niyazı,
Tarih doldu, kaldı yazı,
Ağlasana güzel cami!

Biz gideriz döne döne,
Sen kalırsın yana yana,
Haç perestler dolar sana,
Ağlasana güzel cami!

Mehdi Resul eder zuhur,
Cümle kâfir olur mahkur,
Sevinirsin bir gün olur,
Umut kesme güzel cami,
Bizden küsme güzel cami.

(Zeyrek, 2001: 227-228)

2.1.1.5.2. Şair Gülali'nin Ahıska Ağıtı

Ey kardaşlar, size tarif eyliyem
Kanlı yaş tökerek derdim söyliyem
Dağıldı yuvamız yâdı boyliyem
Vay ki harab oldu gözel Ahıska

Bahtı karalıdır, bir gün gülemez
Kâfir Moskof baskın etti alamaz
Erzurum uzak mı, imdat gelemes
Vay ki harab oldu gözel Ahıska

Azğur Bozoğu'nda kavga kuruldu
Çok hain beylere altın verildi
Şehir talan oldu, evler yarıldı
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Yediden yetmişe andı içtiler
Yurt, namus uğruna candan geçtiler
Dönmeler cepheden hama kaçtiler
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Burç üstünde bayrakları kurdular
Yedi gün, ruz u şeb kılıç vurdular
Çol çocuk demeden cümley kıldılar
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Kâfir ikindide kurdu savaşı
Mel'un fırsat buldu verdi ataşı
Bozuldu kal'ası dağıldı taşı
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Şeherin yarısı odlara yandı
Ah u figan asumana yandı
Şehitler kanıyla yerler boyandı
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Ahıska'dan çıktı bir ulu duman
Zulüm arşa yetti, vermiyor aman
Mevlâm ahirette nasib et iman
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Paşalar teslimen çıktı kaladan
Niçe evlat ayrı düştü anadan
Göstermesin böyle günü Yaradan
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Seraskerin ömrü günü kesilsin
Köse Paşa sakalından asılsın
Mustafa Bey kara yere basılsın
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Ahıskalı düştü derde feryada
Seraskeri yetişmesin murada
Askeri haindir gelmez imdada
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Seraskeri dönsün tezden türaba
Ahıska'yı sattı yatgın şaraba
Mescit medreseler günü haraba
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Baltalı analar cenge katıldı
Al belekten Çay'ın yüzü tutuldu
Sabi sübyan ataşlara atıldı
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Toplar yaylım açtı duman bürüdü
Niçe canlar türab oldu çürüdü
Urus girdi, içeriye yürüdü
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Yıkıldı saraylar kalmadı hâşa
Dağıldı şenliği dağ ile taşla
Lâyık mıdır size bey ile paşa
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Ahıska'nın öğü bir güzel yazı
Perperişan oldu gelini kızı
Takdir Hak'tan idi bu kara yazı
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Ahıska edrefi çevrülü dağdır
İçinde yetişen mor sümbül bağıdır
Aman Allah böğün ne yaman çağdır
Vay ki harab oldu gözel Ahıska

Mescit mihrabına zenkler asıldı
Camisine küfr ayağı basıldı
Bin bereket bu yerlerden kesildi
Vay ki harab oldu gözel Ahıska

Günde okunurdu beş vakit ezan
Binden ziyadeydi okuyup yazan
Merhamet mürüvvet Yaradan Yezdan
Vay ki harab oldu gözel Ahıska

Açıldı bağları al yeşil sarı
Kırıldı kalmadı talandı varı
Böyle imiş bize Takdir-i Bâri
Vay ki harab oldu gözel Ahıska

Bize haram Ahıska'nın ovası
Dağılsın Urus'un yurdu yuvası
Yetişsin Arşta melekler duvası
Vay ki harab oldu gözel Ahıska

Kazaklar oturmuş kılıç yağlıyor
Ahıska içinde al kan çağlıyor
Yerde insan, göğde melek ağlıyor
Vay ki harab oldu gözel Ahıska

Cennet misli göz önünden gitmiyor
Viran oldu bağlar, bülbül ötmüyor
Elimiz ulaşmaz kuvvet yetmiyor
Vay ki harab oldu gözel Ahıska

Vefat-i Meryem'in ertesı günü
Kuruldu Ahıska kara düğünü
Yuhudaydı fukarası zengini
Vay ki harab oldu gözel Ahıska

Bunu böyle söyler Gülali Hoca
Top gülle yağdırdı her gün her gece
İki yüz kırk dört, kırk beşinci gece
Vay ki harab oldu gözel Ahıska

(Zeyrek, 2001: 219-222)

2.1.1.6. DUALAR

Dua yalvarma, yakarma ve niyaz etme anlamında kullanılır (Yıldız, 2008: 18). İslam inancına göre aciz olan biz kulların dünyada ve ahirette arzu ettiğimiz her şeyi Allah'tan istememizdir.

Dua sayesinde kişi Allah'ın büyüklüğü karşısında ne kadar aciz olduğunu itiraf edip O'na dilek ve taleplerini arz etmiş olur (Şentürk, 2008: 108). Şüphesiz ki Allah tüm kullarının yaptıklarından ve istediklerinden haberdardır. Dileyene istediği her ne ise hemen verir, dilediği kuluna ise geciktirir.

Ahıska Türkleri'de İslamiyeti kabul ettikten sonra dinin gereklerini yerine getirmeye başlamışlar ve dillerinden duaları eksik etmemişlerdir. Ahıskalıların söylemiş oldukları dualar genellikle şifa amaçlı söylenmiştir. Bu dualardan bazıları şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

2.1.1.6.1. Şekik (Baş Ağrısı) Duası

Şekiki alışmış
Alçak çayırın başına,
Nasıl ki, tavar oti gemirür,
Ele şekik kaşımı gemirür,
Şekiki ne etmeli?

Uzak dağlar ardına atmali,
Peşine ateş yakmalı.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 24)

2.1.1.6.2. Göz Ağrısı Duaları

(Bu dua yumurta beyazına okunur, sonra göze dökülür)

1. Bazar günü küten koştum,
Küten koştum, daş koştum,
Kum septim derine düşdi,
Yüze çıkmaz mi?

2. Çocuk oyniyerdi, atıldı,
Burti değdi gözüne,
Gözi döndi kan çanağına,
Nedür bunun dermeni?
Üç sabah üfür,
Üç sabah tufür,
Budur onun dermeni.

(Türki-Piriyeva, 2009: 52)

2.1.1.6.3. Sancı Duası

Ben anamın ilkiyem,
Dağda gezen tilkiyem,
Sancıya derman olacak
Haman da işde ben idim.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 25)

2.1.1.6.4. Ağz Bağlayan Dua

Allah'ım meyadut,
Ağzın bağla, dilin tut,
Ağzın gece, dilin gece,
Benim sözüm sana geçe,
Senin sözün yere geçe.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 26)

2.1.1.7. BEDDUALAR

Anadolu'da beddua “kötü dilek” olarak nitelendirilirken aynı zamanda; “ah, bedat, ilenç, inkisar, kargış, karış, lanet” gibi ifadelerle de karşımıza çıkmaktadır (Kaya, 2001: 22). Beddualar genellikle sinirli olduğumuz anlarda bir anlık ağzımızdan çıkan bazı zamanlar söylediğimize pişman olduğumuz sözlerdir.

Ahıska Türkleri'nin sözlü ürünlerinde yerini alan beddualar, alfabetik sıralama şeklinde aşağıda yer almaktadır:

Allah belan versin.
Allahından bulasın.
Bahtın bağlansın.
Bahtın kara gelsin.
Derde düşesin.
Ellerin kırılsın.
Evin yıkılsın.
Gözün kör olsun.
Haram, ataş olsun.
Kara yere giresin.
Külün göğsü soyrulsun.
Muradın kararsın.
Ocağın sönsün.
Ömrün günün kesilsin.
Sesin kesilsin.

Toprak başan.

Yolun, izin kesilsin.

Yüzün kara olsun.

Yüzün gülmesin.

(Türki-Piriyeva: 2009, 73)

2.1.1.8. NİNNİLER

Ninni, annelerin henüz süt emen bebeklerini uyutmak için belli bir ezgi ile söyledikleri manzum ve mensur karışımı sözlerdir (Elçin, 1986: 265). Ninniler söyleyeni belli olmayan anonim ürünlerdendir. Eski zamanlardan günümüze kadar gelmiş olan ninniler, günümüzde de halen anneler tarafından yavrularını uyuturken söylenmektedir. Ninnilerin belli bir ölçüsü yoktur.

Amil Çelebioğlu (1995: 9) ninniye şu şekilde tanımlar: “*Ninniler en az iki-üç aylıktan üç-dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak yahut ağlamasını susturmak için hususi bir beste ile söylediği ve o andaki halet-i ruhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mâni türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir.*”

İlk söyleyenleri belli olmayan ninnileri annenin dışında hala, teyze, büyükanne de söylemektedir. Çocuğun tüm ihtiyaçları giderilip kucakta veya ayakta sallanırken söylenen bir tür ezgidir. Ninniler sade bir dille çocuğu oyalamak için söylenirler. Ninninin başlıca unsurlarını; çocuğun fiziki güzelliği, iyi huylu olması, sünneti, iyi bir öğrenim görmesi, gelin-damat olması oluşturmaktadır (Türki-Piriyeva, 2009: 173). Aynı zamanda ninnilerde çocuğun uzun ve hayırlı bir ömür geçirmesi, nasibinin bol olması, nazar ve hastalıklardan korunması gibi iyi dileklerde bulunulur.

Ninni, bebek ile anne arasında bağ kurar. Henüz dünyaya yeni gelmiş olan ve etrafında olup bitene anlam veremeyen bebeğin, dokuz ay boyunca onu karnında taşıyan annesinin sesi ile rahatlar ve kendini güvende hisseder. Ahıskahlara ait olan ninni örnekleri şu şekildedir:

Nenni dedim yuhlasın
Gül götürem koklasın
Dostlara arha olsun,
Düşmanları ohlasın.

Nenni deyim yatasın,
Gızıl güle batasın,
Gızıl gülün içinde,
Şirin yuhu tapasın.

(Yılmaz, 2015: 127)

Nenni deyi yatasın,
Kızıl güle batasın,
Kızıl gülün içinde,
Şirin uyku alasın.

Nenni dedim, yat dedim,
Yastuğa baş et dedim,
Nenni kuzum, a nenni,
Nenni yavrum, a nenni.

Nenni dedim o başdan,
Üstün örtem kumaştan,
Nenni balam, a nenni
Nenni yavrum, a nenni.

Oğul yürektir,
Eve gerekdir,
Böyüdün mü saklayın,
Kıza gerektir.

Kızdur- nazdur
Bin kuruş azdur,
Bin daha getirin,
Bindürün götürün.

Atem- tutem ben seni
Şekere katem ben seni
Akşam baban gelende
Öğüne katem ben seni.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 49-50)

2.1.1.9 ATIŞMALAR (DEĞİŞMELER)

Atışma, şairlerin karşılıklı olarak birbirleriyle belli bir ayak üzerine şiirle söyleşmeleridir (MEB, 1995: 176). Ahıska Türkleri arasında değişme olarak bilinmektedir. Nesir olarak karşılıklı söyleşmeye dayanabileceği gibi nazım olarak da karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda hem nazım hem de nesre örnek olacak Ahıska Türkleri'ne ait değişmelere yer verdik.

2.1.1.9.1 Gız-Oğlan Değişmesi

Gız: Men bir ala ceyran (ceylan) olsam, dağlara düşsem neynersen, çöllere düşsem neynersen?

Oğlan: Gız yavaş, sen bir ala ceyran olsan, çöllere düşecek olsan, men bir nüsübet (müsibet) oycu (avcı) ollam (olurum), ceyranı vursam neynersen?

Gız: Sen bir nüsübet oycu olsan oğlan, ceyranı vurajah olsan, men bir guş olsam, havada uşsam neynersen?

Oğlan: Sen bir guş olsan ay gız, havada uçajah olsan, men bir doğan olsam, guşunu tutsam neynersen?

Gız: Sen bir doğan olsan oğlan, guşu tutajah olsan, men bir nar ağacı ollam, bağlarda pitsem neynersen?

Oğlan: Sen bir nar ağacı olsan ay gız, bağlarda pitejek olsan, men o bağa bağmançı (bahçıvan) ollam, narını yisem neynersen?

Gız: Sen o bağa bağmançı olsan, narımı yiyejek olsan, men bir ağılı şahmar ollam, elini çalsam nerneysen?

Oğlan: Sen bir ağılı şahmar olsun, elimi şalajah olsun, men bir haji leyley ollam, şahmarı vursam neynersen?

Gız: Sen bir haji leyley olsun, şahmarı vurajah olsun, men bir oyuç (avuç) darı ollam, yere serpilsem neynersen?

Oğlan: Sen bir oyuç darı olsun ay gız, yere serpilejek olsun, men bir guruh (yumurtasına oturan tavuk) cüceli (piliçli) touğ (tavuk) ollam darını yesem neynersen?

Gız: Sen bir cüceli touğ olsun, darıyı yeyejek olsun, men bir gonur gözdü tülkü ollam, cücenı gırsam neynersen?

Oğlan: Sen bir gonur gözdü tülkü olsun ay gız, men alaca tazı ollam, tülküyı boğsam neynersen?

Gız: Sen bir alaca tazı olsun, tülküyı boğacah olsun, men bir gızıl alma ollam, sandığa girsem neynersen?

Oğlan: Sen bir gızıl alma olsun ay gız, sandığa girejah olsun, men o sandığa kilid ollam, almayı yisem neynersen?

Gız: Sen o sandığa kilid olsun, almeyi yiyejah olsun, men o öyde (evde) bir gelin ollam, sallanıp gezsem neynersen?

Oğlan: Sen o öyde gelin olsun ay gız, sallanıp gezejek olsun, men bir gosgodur (koskoca) oğlan ollam, belini sarsam neynersen?

(Caferoğlu, 1995: 55-56)

2.1.1.9.2. Türkmen Gızı Değişmesi

Türkmen kızı bir oğlana aşık oliyer ama oğlan kızı istemiyer. Kız evden çıkıp geliyer ki oğlanla kaçsın amma oğlan gitmiyer. Bayatı diyerler, ahırda kız kendini çaya atiyer.

Kız:

Bu dağların ezeliyem,
Taze gülün gezeliyem,

Türkmenlerin gözeliyim,
Haydi gidek, ağam oğlan.

Oğlan:

Bu dağlarda ezel olmaz,
Taze gülde gezel olmaz,
Türkmenlerde gözel olmaz,
Get, gelemem, türkmen kızı.

Kız:

Babamın evinden çıktım,
Babamın evini yıktım,
Oğlan sana yar deyi baktım,
Haydi gidek, ağam oğlan.

Oğlan:

Ana-baban bizi duyar,
Peşimizi atli kovar,
Leşimizi kurtlar yiyer,
Get, gelemem, türkmen kızı.

Kız:

Çiğdi çubuğun kurusun,
Tohumun kuşlar dösürsün,
Boz öküzün kurtlar yesin,
Haydi gidek, ağam oğlan.

Kız gediye de kendini suya atıyer.

O ahmak oğlan kızla gitmiyer.

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 150-151)

2.1.1.10. BİLMECELER

Bilmeceler, kavramların çağrışım yoluyla insanların dikkatlerine sunarak onları düşündürmeye yönelik ortaya çıkmış olan anonim halk edebiyatı türlerindendir (Albayrak, 2004: 79).

Bilmeceler, küçüğü büyüğü, yaşlısı genci hemen her yaşta insanın eğlenmek için oynadıkları bir çeşit oyundur. Ancak günümüzde teknolojinin gelişmesi insanların ilgi alanlarını, eğlence anlayışlarını değiştirmiş ve bilmeceler eski önemini maalesef ki kaybetmiştir. Bize düşen görev ise yeni nesle, bu tür kültürel miraslarımızı tanıtmak ve canlı tutmaktır.

Yaşamlarının büyük çoğunluğu sürgünde geçen Ahıska Türkleri arasında da bilmeceler yerini almıştır. Bilmeceleri konuları bakımından şu şekilde sınıflandırabiliriz:

2.1.1.10.1.Eşya İle İlgili Bilmeceler:

Ermendi-mermendi
Gız duvara tırmandi
Oğlan eve gelmemiş
Gız duvardan inmedi

(anahtar)

Cik-cik hamam
Kubbesi tamam
Bir gelin götürdüm
Babası imam

(tesbih)

Geder geder ne eder
Yedi bin yıldız eder
Al Osmada cengi var
Kuyruğunda bengi var

(iğne)

Hap dedim

Hup dedim

Get kapıda yat dedim

(süpürge)

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 53-54)

2.1.1.10.2.Yiyecekler İle İlgili Bilmeceler:

Oyanısı dağ

Bu yanısı dağ

İçi doli yağ

(ceviz)

Gelin hanım oyanmış

Pencereye yansılanmış

Cam kırılmış

Al kana boyanmış

(nar)

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 54-55)

2.1.1.10.3.Doğa Olayları İle İlgili Bilmeceler:

Uzun uzun gemişler

Akşam bize gelmişler

Oynamışlar gülmişler

Çene çıkıp getmişler

(şimşek)

Zurnası yok, zurna çalar,

Davulu yok, davul çalar,

Kanadi yok, uğiyer,
Ayağı yok, kağiyer.

(rüzgâr)

Ak saraylar-saraylar,
Seni kim yapdi saraylar,
El değmedi, keser kesmedi, rende yonmadi,
Seni kim yandi saraylar?

(yer,gök,dünya)

Zar hali, altun hali,
Kaldurem desem ağır hali.

(yer)

(Hacılı, Poladoğlu, 2001: 55-56)

2.1.1.11. TÜRKÜLER

Türkü, ezgilerle söylenen anonim halk şiiri nazım biçimidir. Söyleyeni belli olan türküler de vardır. Her iki alana giren türkü halk edebiyatının en zengin alanlarındanr (Dilçin, 1997: 8).

Belli bir ezgiyle söylenen türküler, halkın derdini, neşesini, dünya görüşünü yansıtır. Hemen her konuda türkü söylenebilir. Ancak türkülerin genel olarak içeriğine baktığımızda aşk, ayrılık ve hasret gibi duygular ilk sırada yer almaktadır.

Türkülerde bir memleketin isminin geçmesi veya o yöreye ait herhangi bir şeyin isminin geçmesi söylenen türkünün oraya ait olduğunu göstermez. Gezilip görülen yerler de türküy e konu edinmiş olabilir (Yakıcı, 2007: 52).

Bir yörede yakılan türkü, başka bir yörede şekli ve söyleniş biçimi değişmiş bir şekilde geçebilir. Böylelikle türkünün halka mal olduğundan bahsedebiliriz. Türkü sadece bir kişinin değil, toplumun duygularının yansıtıldığı tür olarak karşımıza çıkar. Türkü oluşturulduğu toplumun kültürünü de yansıtır.

Türkler için bu denli önemli olan türküleri, Ahıska Türkleri de söylemişler ve bestelemişlerdir. Aşağıda yer verdiğimiz bazı türkü örneklerine baktığımızda Ahıska Türkleri'nin de coşkularını, heyecanlarını, sevinçlerini, üzüntülerini, aşklarını türküler aracılığıyla dile getirdiğini söyleyebiliriz.

2.1.1.11.1. Türk Marşı

Arş ileri, marş ileri,
Arş ileri, süngüm ileri,
Osmanlının Türk askeri,
Alarığ düşmenden eski yerleri!

Buyruğunuz-emruz ile silahıma sarıldım,
Ben köyümden firavuni vurmak için ayrıldım.

Silah benim namusumdur, çelikdendür bileğim,
Kendim doğru, kalbim pakdur, poladdandur yüreğim.

Müslimanum, dinim hakdur, kitabımız bir Kur'an,
Peygamberim Muhammeddür, padişahım, bin yaşa.

Güzel Allah, Türk oğlunu dünya şahı yaratdın,
Teslim etdin bu sancağı, ay-yıldıza bağlatdın.

Anam beni yetiştürdi, bu yerler yolladı,
Teslim etdi bu sancağı, Allah'a ısmarladi.

Boş oturma, çalış dedi, hizmet eyle vatana,
Sütüm sana helal olmaz, saldurmazsan düşmana.

Osmanlıyı, hey gardaşlar, vatan bizim yurdumuz,
Can vermekdür, çalışmakdur vatan için borcumuz.

(Hacılı-Poladoğlu, 2001: 102-103)

2.1.1.11.2. Şen Degül

Bülbül ne ötersin çukurovada,
Eşin arar seni, bulmaz yuvada.
Kendim gurbet elde, köylüm silada
Ötme bülbül ötme, gönlüm şen degül.

Bülbül ne ötersin, bahar tazedür,
Mor menekşe, kızıl güli bezedür,
Silada sövdüğüm yolumi gözedür,
Ötme bülbül ötme, gönlüm şen değil.

Bülbül ne ötersin, bahar yetişdi,
Mor menekşe kızıl güle katıştı,
Silada sevdüğüm yanıma düşdi,
Ötme bülbül ötme, gönlüm şen degül.

Bülbül ne ötersin bahar-yaz geldi,
Bizim göllere ördeginen kaz geldi,
Silada sevdüğüm benden vaz geldi,
Ötme bülbül ötme, gönlüm şen degül.

Kadir mevlam karıncasını koruyur,
Gökte şahin yavrusini doyurur,
Felek beni sende gözi yaşlı ayırur,
Ötme bülbül ötme, gönlüm şen degül.

Bülbülün yatağı çali bucağı,
Yiğitler yatağı, dilber kucağı,
Ben ölende söner babam ocağı,
Ötme bülbül ötle, gönlüm şen degül.

(Hacılı- Poladoğlu, 2001: 107-108)

2.1.1.11.3. İki Bülbül

İki bülbül bir dudağa konar mi,
Bülbül konan o dudakta solar mi?
HerkeŐ sevd Ğ ne böyle yanar mi?
EŐit, bülbül, ben o yardan ayrıldım,
Od tutuban yana-yana k l oldum.

Nece oldi dağlar baŐi dumansız,
Bana merhamet et, dinsiz, imansız,
Yarım buralardan geçer selamsız,
EŐit, bülbül, ben o yardan ayrıldım,
Od tutuban yana-yana k l oldum.

(Memmedoğlu, 2013: 17)

2.1.1.11.4. Konyalı

Hani benim elimde dirhem biberim,
Alıb baŐım bu yerlerden giderim.

Y ri yavrum y ri, almasıyarım y ri,
Aldi getdi beni de juvardanın biri.

Hani benim elimde dirhem pırasam,
Mumlar yakıp konyalımı arasam.

Y ri yavrum y ri, almasıyarım y ri,
Aldi getdi beni de juvardanın biri.

Hani benim elimde dirhem őekerim,
Konyalımın derdin ben hey  ekerim.

Yüri yavrum yüri, almasyarım yüri,
Aldi getdi beni de juvardanın biri.

(Memmedoğlu, 2013: 22)

2.2. AHISKALI ÂŞIKLAR

Ahıska, âşıklık geleneği bakımından zengin bir kültüre sahiptir ve önemli şahsiyetler yetiştirmiştir. Sürgün sonrası Ahıska şairlerinin şiirlerinin konusu genellikle o dönemde halkın yaşamış olduğu duygular; vatan, gurbet, sürgün ve zulümdür. Çalışmamızın bu kısmında sürgün sonrası Kazakistan'a yerleşmiş olan şairlerden bazılarını ele aldık:

2.2.1. Ahıskalı Ali Paşa

1922'de Ahıska'nın Aspinza ilçesinde doğan Ali Paşa, bugün âşıklık geleneğini sürdüren ve Türk kültürüne hizmet eden sanatkârlardandır. Sürgün nedeniyle Kazakistan'da yaşamak zorunda kalan Ali Paşa, Aspinza'nın önde gelenlerinden Veysel Bey'in tek erkek evladıdır. Ali Paşa'nın çocukluğundan itibaren saz çalmaya ve şiir okumaya merakı vardır. Ancak saz çalmanın günah olduğu telkinleri sanatçıyı bu merakından uzaklaştırır. Tahsilini bitirip öğretmen olan Ali Paşa, 1941 yılında askere alınır ve 8 ay boyunca Rostov'da savaşı. Savaşta yaralanan Ali Paşa memleketine geri gönderilir ve 1944 felâketinde ailesiyle birlikte Kazakistan'a sürgün edilir. Burada memleket hasreti ile yanıp tutuşan Ali Paşa'nın yazdığı şiir şu şekildedir:

Turnalar

Güz bahar feslinde göç göç olursuz
Nerdedir mekânız eliz durnalar
Ya Bağdat ya Basra ya da ki Mısır
Ne güzel mekândır eliz durnalar
Ses sese veripsiz ol asımanda
Vatan hasreti vardur bu canda

İlimiz Aspinza o gülistanda
Görseniz bir selam verin durnalar

Saf tutup çıkıpsız hoş avaz ile
Söyleşin bir kelime şu Kafkaz ile
Aspinza Ahıska ya Tifliz ile
Sevinsin kalbimiz bizim durnalar

Halkımız gurbette hasrette kaldı
Kalpler vatan için kavrulup yandı
Çok insan derdinden ecelsiz öldü
Bizim halimizden bilin durnalar

Gül gülşan bağ bahçe bizim ilimiz
Barcon'dan yukarı bizim verimiz
Şu Kafkaz bizim hoş vatanımız
Kalmıştır gurbette canım durnalar

Uçanda huduttan Türk'ün eline
Bizden selam edin ağa beyine
Onlar da acurlar kardeş halına
Bize de bir sahip çıkar durnalar

Gurbet ilde müşkil kaldık imdat tok
Günden güne arttı zulüm ilaç yok

Düşman çokdur bize burda sırdaş yok

Bakanlara bu hali diyin durnalar

Cüda düştü Paşa öz mekânından

Gönül arzumanı şahlar şahından

Bilsezdi sizler de Türkler halından

Çekerdiz ah ile zarı durnalar

(Oğuz, 1999: 262-289)

Yukarıdaki şiirin geneline baktığımızda şairi hayatı ile ilgili hiçbir bilgimiz olmasa dahi vatan hasreti ile yanıp tutuştuğunu görebiliyoruz. Halini turnalara şikâyet eden ve her dörtlükte memleketine olan hasretinden bahseden Ali Paşa, acısını ve hüznünü açık bir şekilde okuyucusuna hissettirmiştir.

2.2.2. Ali Paşa Veyseloğlu

Ali Paşa Veyseloğlu 1924 yılında Aspinza'da doğmuştur. Ahıska'nın halen yaşayan önemli şahsiyetlerindendir. Asıl mesleği öğretmenliktir. Veyseloğlu, sürgün sonrası Kazakistan'ın Almatı şehrine yerleşmiş ve burada yaşamını devam ettirmiştir. 1950 yılından bu yana şiir, denem ve hikâyeler yazmaya başlamıştır. Veyseloğlu, dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış olan tüm Ahıskalıları için önemli bir şahsiyettir (Türki, 2007: 286).

Veyseloğlu, Türklerin hangi durumda olursa olsun birlik ve beraberlik içinde olması gerektiğini şu şekilde dile getirmiştir:

Türk bayrağı ne güzel,

Ay yıldızlar içinde.

Dalgalansın havada,

Büyük zafer içinde.

Şarka, garba kol atsın,
Turan elini tutsun.
Türk milleti toplansın,
Al bayrağın içinde.

Biz de ona yar olak,
Toplanıban bir olak.
Korku bilmez er olak,
Can cesetin içinde.

Türk oldukça adımız,
Seviniyor kalbimiz.
Kahramandır ceddım
Tamam cihan içinde.

Türk bayrağı yükselsin,
Turan eli birleşsin.
Doğu batı bir olsun,
Toy bayramlar içinde.

Özbek, Kırgız, Kazak'ı,
Tatar, Türkmen, Nogay'ı
Turan baba vatani,
Sürek devran içinde.

Türk'tür bizim babamız,
Vatan bizim anamız.
Bizim birdir kanımız,
Durak bir ev içinde.

Din, Muhammed dinimiz,
İslam bizim yolumuz,
Böyle deyip ceddımız,
İyilik, birlik içinde.

Dini bütün olayık,
Toy bayramlar kurayık.
Doğru yolu bulayık,
Birlik, dirlik içinde.

Turan baba vatani,
Biz tanıyak düşmanı.
Bulak dini, imanı,
İki cihan içinde.

Biz Ahıska Türkleri,
Hem Osmanlı parçası.
Olsun Türk'ün bayrağı,
Büyük zafer içinde.

Ellerimiz duada,
Yardımlar etsin Hüda.
Yetişiriz murada,
İslam dini içinde.

Paşa umar Hüda'dan,
Yardım etsin Yaradan.
Hudut kalksın aradan
Kalak birlik içinde

(Veyselöglü, 2008: 136-137)

2.2.3. Âşık Mevlüd Nebioğlu

Âşık Mevlüd, 1927 yılında Ahıska bölgesinin Karzemet köyünde dünyaya gelmiştir. 1944 yılında Orta Asya'ya sürgün edilmiştir. Çalıştığı yerde şiir yazmağa devam etmiştir. Şiirlerinde sürgünün ızdıraclarını, acılarını;

Ahıskalıların Orta Asya'daki hallerini dile getirmiştir. Âşık Mevlüd'ün şiirdeki ustalığını şu sözlerden anlayabiliriz: 'Bizim gelecek nesillerimize yadigâr kalsın, kendilerine gerekli dersi alsınlar.' (Türki, 2007: 407).

Veten Acısı

Çohta keçdi aylar, iller (yıllar)

Mendedir veten acısı

Guşların da var yuvası,

Mendedir veten acısı.

Çohlarda bine tiher,

Kimisi de geri söker.

Göbek ganı ora çeher,

Mendedir veten acısı.

Silinmez ürekdeki dağlar,

Ġnsan "Vatan" deye ağlar.

Çemenli o güzel bağlar,

Sağalmaz veten acısı.

Ömür keçti, bele düşdüm,

Uydum fitne, fele düştüm.

Ahır gelib, ele düşdüm,

Mendedir veten acısı.

(Türki, 2007: 410)

2.2.4. Âşık Mürteze

Âşık Mürteze 1936 yılında doğmuştur. Sürgünden sonra ailesiyle birlikte Kazakistan'ın Talgar şehrine yerleşmiş ve burada yaşamını devam ettirmeye başlamıştır.

Burnumun ucu sızlayır
Eşidende sözün vatan
Üregim seni özleyir,
Bire gezer gözüm vatan

Ataşında govruıaydım,
Külün ola savruıaydım,
Ölen günü ayrılıaydım
Mürteze der, düzün, vatan.

(Zeyrek, 2006:350)

3. BÖLÜM

DİĞER FOLKLORİK UNSURLAR

3.1. KAZAKİSTAN AHİSKA TÜRKLERİ'NDE DİN VE İNANIŞLAR

Ahıska Türkleri'nin İslam diniyle tanışmaları, Arapların Kafkasya'ya gelmesiyle başlamış ve belli bir zaman sonra da İslam dinini benimseyip kabul etmişlerdir. Ahıska Türkleri, memleketlerinden sürgün yemelerine rağmen bağlı oldukları İslam dininin gereklerini yerine getirmeye çalışmışlar ve bunun için özel çaba göstermişlerdir.

İnsanoğlu yaratıldığı günden bu yana güvenebileceği, kendisinden çok daha güçlü olana ihtiyaç duymuş ve bu yönde arayışlara girmiştir. İnanç, insanın yaratılışında var olan, insana umut veren ve manevi duygularını besleyen bir unsurdur. Her insan kendi bağlı olduğu inanca göre hareket eder ve her bireye göre kendi bildiği doğrudur. Toplumda dini inançların yanında halkın içinde oluşan ve zaman içinde kültürleşmiş olan batıl inançlarda bulunmaktadır. Bu nedenle Ahıska Türkleri'nin inançlarını iki başlık altında inceleyebiliriz: “Ahıska Türkleri'nde Dini İnanç” ve “Ahıska Türkleri'nde Batıl İnanç”.

3.1.1. Ahıska Türkleri'nde Dini İnanç

İnanç, bir düşünceye çok sağlam bir biçimde gönülden inanmaktır. Her birey sağlam bir şekilde güvenebileceği büyük bir güce ihtiyaç duyar ve bu yönde dinlerini seçerler. Ahıska Türkleri'nin büyük bir kısmı, Türk halkı gibi İslam dinine inanmışlar ve din olarak İslamiyeti kabul etmişlerdir.

İslamiyette kelime-i tevhid yani La İlahe İllallah Muhammedur-Resulullah (Allah'tan başka ilah yoktur. Hz.Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir.) inancı temel alınmaktadır. Ayrıca Allah'a inanmak, kitaplara inanmak, meleklerle inanmak, peygamberlere inanmak, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmak, kaza ve kadere

inanmak esastır. Bunlardan birine inanıp diğeri reddetmek hoş karşılanmaz. Ahıska Türkleri’de hepsine inanmış ve iman etmişlerdir. Ayrıca İslam dininde esas olan ibadetleri (namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, zekat vermek, kelime-i şهادet getirmek) yerine getirmeye çalışmışlardır. Ahıska Türkleri’nin dinlerine düşkün olduklarını, Allah kerimdir, Allah’tan kork, Ya Allah, Bismillah gibi dini içerikli kelimeleri gün içinde sık sık kullanmalarından anlaşılabilmektedir.

3.1.2 Ahıska Türkleri’nde Batıl İnanışlar

Batıl, belli bir temele dayanmayan çürük anlamına gelen bir sözcüktür. Akla ve gerçek olana aykırı olan inançlar bütününe denir. Batıl inançların dinsel inançlarla, akıl ve çağdaşlıkla alakası yoktur. İlk insanın yaratıldığı günden bugüne varlığını sürdürmektedir (Yılmaz, 2008: 417).

İnsanların batıl inançlara inanmasının temelinde korku, bilinçsizlik, eğitimsizlik vardır. İslam dini, batıl inanışları uygulamayı yasaklamıştır.

Adetler ve inanışlar çok eski zamanlardan günümüze kadar insanların yaşamlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiştir. İnanışlar, eski zamandan beri insanların hayatlarına yön vermektedir. Semavi dinler öncesi inanç sistemlerinden semavi dinleri kabul eden toplumlar kendi adetlerini bir anda bırakamamış, bazı inanışlarını dinin kalıbına sokarak o dinin gereğiymiş gibi uygulamışlardır (Artun, 1998: 66).

Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türkleri’nde dini inançla birlikte halk arasında uydurulmuş olan batıl inançlarda vardır. Diğer bir adı hurafe olan bu inanışlara, eskiden daha fazla inanılırken günümüzde okur-yazarlık oranının artmasıyla halk bilinçlenmiş ve eskisi kadar uygulamamaktadırlar. Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türkleri’nin bazı batıl inançları şöyledir:

3.1.2.1 Nazar İle İlgili İnanışlar

Bakış, bakma, göz atma anlamlarına gelen nazar, bazı insanların bakışlarındaki zararlı güce denir. Özellikle çocuklara, eve, mala-mülke, insanlara, cansız nesnelere zarar veren bakıştaki zararlı hatta öldürücü güçtür. Bir kimsenin başına beklenmedik zaman bir olay geldiğinde başkalarının nazarının değmiş olduğundan bahsedebilir. Çok sevilen bir eşyanın düşüp kırılması, sağlam çocuğun bir anda yatağa düşmesinin sebebi halk tarafından nazar değmesi ile yorumlanır. Renkli gözlülerin özellikle de mavi gözlü insanların nazarının diğer insanlara göre daha çabuk nazar değdirdiğine inanılır (Boratav, 1984:126-127).

Nazar değmesinin büyük nedenlerinden biri insanlardaki kıskançlık duygusudur. Hem güzel hem de yaptığı her işte başarılı olan insanlar, diğer insanların kıskançlık duygularını kamçırlar. Bu kötü duygular göz ile karşı tarafı olumsuz bir şekilde etkiler. Bu nedenle bu kişilere daha çabuk nazar değmesi muhtemeldir. Halk içinde bazı insanların bakışı ile bir atı yüz, iki yüz, üç yüz metreden çatlatabileceğini ileri süren hikâyeler de anlatılmaktadır.

Nazar, birini çok sevmeye, bağlanma ile de değebilir. Özellikle anne babanın çocuklarına aşırı derecede bağlı olması halk arasında pek hoş karşılanmaz (Boratav, 1984:126-127).

Nazardan korunma ile ilgili inanışları şu şekildedir:

- * Nazardan korunmak için üzerlik yakılır ve dumanı evin içine verilir. Külü de temiz bir yere dökülür.
- * Yeni alınan eşyalara kırmızı eşarp takılarak nazardan korunduğuna inanılır.
- * Nazar değen kişinin veya bebeğin beşiğinin üzerinde kibrit yakılır ve gezdirilir.
- * Nazar değmemesi için büyüklere ulu orta bota(dua) ettirilir.
- * Çocuğa nazar değmemesi için yüzüne kara sürülür.
- * Yolda birisi omzunun üzerinden bakarsa nazarı değer.
- * Bir kişi övüldüğü zaman nazar değmesin diye tahta veya sert bir yere vurulur.

- * Nazar değmemesi için evin giriş kapısına göz dikenini veya üzerlik asılır.
- * Kötü bakışları önlesin diye nazar boncuğu takılır.

(Türki- Piriyeve, 2009: 95)

Burada görmüş olduğumuz batıl inanışların çoğu bizim kültürümüzde de var olan inanışlardandır.

3.1.2.2. Büyü İle İlgili İnanışlar

Büyü, çok istenilen veya hiç istenilmeyen bir olay karşısında doğada var olan gizli güçlere söz geçirmek ve olayların düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerdir. Büyü halk arasında kötü büyü ve iyi büyü olarak ikiye ayrılmaktadır: Bir insanı sevdiğinden soğutmak, düşmanı yenik düşürmek gibi kötü büyüler yapılabildiği gibi araları bozuk olan veya muhabbetleri azalmış olan eşlerin birbirlerine sevgi ile bakması, muhabbetlerinin artması, evine gelmeyen eşi eve bağlamak için yapılan iyi büyülerde vardır (Boratav, 1984:128-129).

Kur'an-ı Kerim'de büyü ile ilgili Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Süleyman'ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tabi oldular. Halbuki Süleyman asla kafir olmadı. Fakat o şeytanlar kafir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Harut ile Marut isimli iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek: 'Biz ancak bir imtihan için gönderildik, sakın büyü yapmaya cevaz verip de kafir olma demedikçe bir kimseye öğretmezlerdi. İşte bunlardan kişi ile karısını ayıracak şeyler öğreniyorlardı, fakat Allah'ın izni olmadan bununla hiç kimseye zarar verebilir durumda değillerdi. Onlar, kendilerine zarar verecek, faydası dokunmayacak bir şey öğreniyorlardı. Andolsun ki, onu her kim satın alırsa, ahirette onun bir nasibi olmadığını gayet iyi biliyorlardı. Fakat karşılığında canlarını sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu bilselerdi!’” (Bakara suresi, 102.ayet).

Bu ayeti kerimeden de anlaşılacağı üzere büyü öğrenmek, yapmak ve bir başkasına öğretmek Allah'a ortak koşmakla bir tutulmuştur. İslam dinine göre büyü yapmak büyük günahlardan sayılmıştır.

Büyü ile ilgili batıl inanışları şu şekildedir:

- * Kırılan aynaya bakarsan başına kötü işler gelir.
- * Aksam ezanından sonra evden tuz verilmez.
- * Hava karardıktan sonra birine süt verilirse kibrit yakılır ve içine atılır.
- * Birine kötülük istiyorsan akşam onun evinde tırnağını kes.
- * Çanta yere konulursa içinde hiçbir zaman para olmaz.
- * Kendi saçlarımızı kesmemeliyiz, ömrün kısa olur.
- * Köpek uluması ve baykuş ötmesi hayır sayılmaz. O evden cenaze çıkar.

(Hacılı, 2009: 181)

3.1.2.3. Dinsel Öğeler İle İlgili İnanışlar

Halk inanışları hayatımızın her alanında bulunmaktadır. Her toplumun kendine has adet, inanç, gelenek ve görenekleri vardır. Toplumlar yeni bir dini benimsedikleri zamanda da eski adet ve inançlarını bırakamaz, yeni benimsedikleri dinin kalıplarına uydurmaya çalışırlar.

Kutsal, dinsel öğelerle ilgili inanışlar şu şekildedir:

- *Suyun üstü açık bırakılmaz, şeytan içer, sen de o sudan içersen aklını kaybedersin.
- * Bulaşıklar akşamdan bırakılmaz, bırakılırsa da üstü örtülmelidir aksi taktirde şeytan gelir.
- * Yere kaynar su dökülürse suyu döken kişi erişir, dökmezden evvel “Bismillah” denilmesi gerekir.
- * Bekâr kız akşamüstü bahçe süpürürse, çobanın oğluyla evlenir.
- * Yanan odunun üzerine su dökülmez.
- * Ekmeğin kırıntılarını yiyen kişi zengin olur.
- * Evin temeli yapılırken kurban kesilir, kanı temele akıtılır. Ev hazır olup eve girildiği ilk günlerde Kur‘an okutulur.

- * Torununun çocuğunun avucundan su içen ihtiyar cennete girer.
- * Bekâr biri, kazanın dibini sıyırdığında düğününde kar, yağmur yağar.
- * Fotoğraf çekinmek gûnahtır, ahirette o resme can verilir. Aynı inanca dayanarak türbeye de resim konulması hoş karşılanmamıştır.
- * İlk dişini çıkaran bebeğin basından patlamış mısır dökülür.

(Yüzbey, 2008: 688-689)

3.2. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsanların hayatlarını etkileyen ve tamamen değiştiren bazı evreler vardır. İnsanların hayatları boyunca yaşadıkları en önemli olaylar; dünyaya gelme anı yani doğum, evlenmesi, çocuk sahibi olması ve bu fani dünya hayatının sona erip ahiret hayatına göç etmesi yani ölümdür. İnsan hayatında büyük önem taşıyan bu evreler gerçekleşirken her toplumun farklı adet ve inanışları vardır. Bizde yapmış olduğumuz araştırmalara göre Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türkleri’nin geçiş evrelerinden bahsedeceğiz:

3.2.1. DOĞUM

Doğum, soyun devamı için gerekli olan ilk adımdır. Bu nedenle elenmiş olan çiftlerden bebek müjdesi beklenir. Tüm Türk kültürlerinde olduğu gibi Ahıska Türkleri de bebek müjdesi aldıklarında hayırlı bir evlat olması için Allah’a dua ederler.

3.2.1.1 Doğum Öncesi

3.2.1.1.1 Çocuk İsteme-Dileme

Çocuk sahibi olma, kendini bu duyguya ve mes’uliyete hazır hisseden her evli çiftin yaşaması gereken bir duygudur. Ancak her zaman istenilen zamanda

gerçekleşmeyebilir. Allah ne zaman nasip ederse o zaman gerçekleşir. Bu nedenle Allah’a hayırlı bir zamanda evlat nasip etmesi için dua edilir, adaklar adanır.

Ahıska Türkleri de Allah’tan bir talepte bulunacakları zaman dua ederler. Allah’ın rızasını kazanmak için hayırlar yapılır. Kelam-ı Kadim okunur ve kurban kesilir. Çocuk sahibi olmak isteyen ailelerde bu şekilde maddi durumlarına göre adaklar adayabilirler. Çocuk sahibi olmak isteyenler oruca da niyetlenirler. Oruç için niyet süresi 3 aydan 3 yıla hatta 7 yıla kadar uzayabilmektedir. Örneğin, çocuğunun olmasını çok isteyen biri “Bir zürriyetim olsun 3 yıl oruç tutacağım veya şu kadar kurban keseceğim” şeklinde adak adarlar. Daha eski zamanlarda Ahıska Türkleri’nde çocuk sahibi olmak isteyenler köle azadı da adarlardı (Kalafat, 2011: 54).

3.2.1.1.2. Aşerme

Aşermek, herhangi bir yiyeceği tüketmeyi anormal derecede isteme eylemine denir. Hamile bayanlarda sıklıkla görülmektedir.

Ahıska Türkleri’nde aşermeye yerikleme denir. İştah veya iştahlanmakta diğer adıdır. Gebe olan kadının canı o anda ne çekerse kocası hemen temin etmelidir. Aşeren kadın aşerdiği şeyi yemediği takdirde karnındaki bebeğin vücudunun herhangi bir yerinde noksanlık olacağına inanılır (Türki, 2007: 62).

3.2.1.1.3. Çocuğun Cinsiyeti

Ahıska Türkleri’nde erkek çocuk daha makbuldür. Erkek çocuğu için “Allah vergisi olarak hesap edilir”. Kız çocuğu içinse “Kızlar evin ziynetidir” denir. Ahıska Türkleri’nde yaygınlaşan diğer bir söz ise “Oğlu Varın Özü Vardır Kızı Varın İzi Vardır” denilmektedir (Kalafat, 2011: 69). Ayrıca erkek çocuğun vatani düşmanlara karşı koruduğuna inanılır.

Ahıska Türkleri’nde henüz doğmamış anne karnındaki çocuk için “süte çeker” veya “soya çeker” tabirleri kullanılır. “Soya çekmek” tabiri ile babaya çekmişlik anlaşılır. Helal süt emmiş çocuğunda hayırlı bir insan olacağına inanılır. Çocuğun

soyu-sopu, helal süt emmiş olması güzelliğinden önce gelmektedir (Kalafat, 2011: 69-70).

3.2.1.2.Doğum Anı

Ahıska Türkleri’nde doğumlar eskide ebe eşliğinde yapılırken günümüzde doğum anında yaşanabilecek sıkıntılar sebebiyle hastanelerde yapılmaktadır. Göbeği kesilen bebeğin göbek parçası, o ailenin temelinin altına gömülür. Yeni doğmuş olan bebeğin müjdesini buluğa ermemiş kız veya erkek ocuk verebilir. Bebeğe konulacak ismi, ailenin en büyükleri olan dede veya nine belirler. Çocuğun kulağına ezan bizdeki gibi isim konulurken değil, dünyaya gelirken verilir.

3.2.1.3. Doğum Sonrası

Dokuz ay boyunca anne karnında taşınan bebek, artık dünyaya gelmiştir. Anne ve bebek sonunda birbirlerine kavuşmuşlardır. Doğum sonrası kırk gün boyunca erkek ve kadının aynı yatakta yatmaları doğru karşılanmaz. Kadının kırk çıkana kadar karı-kocanın birbirlerine yakınlaşmaması gerekir. Yeni doğum yapmış olan kadınlara “Al basmasın” diye eşikte bir mum veya ateş yakılır. Bu ateşin, şeytan veya kötü varlıkların gelinin odasına girmesine engel olacağına inanılır (Kalafat, 2011: 70).

3.2.2. EVLİLİK AğI- EVLİLİK YAşI:

Anne ve babaların evlatlarıyla ilgili en büyük muradları öncelikle iyi bir meslek sahibi olmaları daha sonra ise iyi bir evlilik yapmalarıdır. Bizim kültürümüzde evliliğin apayrı bir yeri ve önemi vardır.

Gençlik ağına erişmiş olan erkekler ve kızlar, birbirlerine alıcı gözüyle bakmaya başlarlar. Bu yaşlardaki bireyler hayatlarındaki en tehlikeli dnemlerindedirler. Gençlik ağındaki bireyleri kendilerini daha zgr hisseder ve nefislerine daha düşkün olurlar (Bayrı, 1972: 201). Gençlik döneminde çocuklarını her türlü tehlikeden korumak isteyen aileler, bir an önce iyi bir kısımet bulup çocuklarını evlendirmek isterler.

Ahıska Türkleri’nde evlilik yaşı kızlarda 18, erkeklerde ise 18’den yukarıdır. Evlenecek ola çiftlerde erkeğin kızıdan yaşça büyük olması şartı aranmaktadır. Kız çocuğuna bir kısmet çıktığında ilk olarak kıza fikri sorulur. Kızın rızasını sorma işini ya kızın annesi ya da kızın yakın arkadaşı üstlenmektedir. Erkek çocuğu ise evlenme isteğini ablasına söyler. Abla anneye iletir, anne de babaya iletir. Kızlarını evlendiren anne-babaların damat adayında aradıkları en önemli özellik neslinin ve soyu-sopunun temiz olması, damadın ahlaklı olmasıdır. Ahıska Türkleri, Kazak Türkleri’ne kız vermek istemezler. Kendi içlerinde berdel usulü yani birbirlerinin kız kardeşleri ile evlenirler (Kalafat, 2011: 70).

3.2.3. DÜĞÜN

Düğün, toplumun sağlıklı büyüebilmesi, soyun devamı için önemli adımlardandır. Kız ve erkeğin nikâhlarını duyurmak için düğün merasimi düzenlenerek eş, dost, akraba davet edilir. Düğünlerde uygulanan âdetler bölgeden bölgeye farklılıklar gösterir.

3.2.3.1. Düğün Öncesi

Ahıska Türkleri’nde anne ve babalar çocuklarını daha küçükken “Oğluma senin kızı alacağım” ya da “Kızımı oğluna vereceğim” diyerek kerte yaparlar. Çocuklar büyüüp evlenme çağı geldiğinde ise birbirleriyle tanıştırlar. Gençler birbirlerine âşık olursa evlilikleri kolay olur. Aksi durumda ise ana-baba evlatlarını mecbur etmezler (Türki-Piriyeva,2009: 47).

Evlenmek isteyen erkeğin atası, sevdiği kızın evine elçi gönderir. Elçi, “Allah’ın emri, Peygamberimizin izniyle, kızınızı filan kişinin oğluna istiyeriz.” der. Kızın velileri kendi aralarında konuşur ve kızın rızası sorulur. Kızın rızası var ise yakın akrabalar aracılığı ile bey evine haber yollanır. Elçiler tekrar gelir ve “söz alma” merasimi yapılır (Türki- Piriyeva, 2009: 48).

Merasime katılan kişiler (oğlan tarafı) kıza para takarlar. Buna görümlük denir. Düğün tarihi beyin vekili aracılığı ile konuşulur ve kararlaştırılır. Düğün tarihine

kadar beyin akrabaları her perşembeyi cumaya bağlayan akşamı, kızın evine misafir olurlar (Türki- Piriyeve 2009: 48-49). Ayrıca kaynana ve kaynatası gelinlerinin kısmetsiz olmaması için her gidişlerinde eli kolu dolu giderler (Badalov, 2004: 42).

3.2.3.2. Düğün Sırası

Düğün sabahı erkenden kazanlar kurulur ve yemekler hazırlanır. Düğünde ikram edilecek olan yemekleri oğlan tarafı getirir. Erkeğin babası, vekili ve yengesi davul zurna eşliğinde gelini almaya giderler. Kızın erkek kardeşi, gelinin beline gümüş kemeri takar. Davul zurna eşliğinde gelin evden çıkarılır. Bir süre davul zurna eşliğinde oyun oynanır, halay çekilir.

Kız evinden anne-baba düğüne katılmaz sadece yengesi, vekili ve erkek kardeşi gelir. Genç kızlar gelinin etrafında toplanıp oynarlar. Evin tatlı, bol muhabbetli, bereketli olması için gelinin sağ eli bala batırılıp gelin ve damadın yaşayacakları hanenin dış kapısının eşiğine sürülür (Türki- Piriyeve 2009: 49). Gelin ve damat adına dua edilir ve yeni yuvalarına uğurlanırlar.

Yukarıda Ahıska Türkleri'nin düğünleri ile ilgili bahsetmiş olduğumuz adetler, bizim bazı yörelerimizde de vardır ve halen devam ettirilmektedir. Ahıska Türkleri'nin kültür ve sosyal hayatındaki birçok gelenek ve göreneğin Türk gelenek ve görenekleriyle karşılaştığımızda benzerlik gösterdiğini yaptığımız araştırmalar sonucu öğrenmiş bulunuyoruz.

3.2.3.3. Düğün Sonrası Gelin Kızdan Beklenen Davranışlar

Ahıska Türkleri'nde yeni gelin evde en erken uyanan kişi olmalı ve sabah erkenden kalkıp avluyu süpürmeli, hanede yaşayan büyüklerin kahvaltılarını hazırlayıp diğer ev işlerini yapmalıdır. Gelin kısmı büyüklerle asla konuşmaz ve beraber yemek yemez. Kayınvalideyle ise düğünden birkaç gün sonra eğer eşi izin verirse konuşabilir. Sadece görümcelerle konuşup onlarla yemek yiyebilir. Karı-koca birbirlerine asla ismi ile hitap etmemelidir (Türki, 2007: 55).

Gelinin kaynanası vefat etmiş ise kaynatası ile konuşabilir. Tabi bu konuşma şekli sadece sorulan sorulara evet veya hayır şeklinde cevap vermektir. Gelin eşinin diğer erkek akrabaları ile konuşamaz ve onlarla birlikte yemek yiyemez.

Karı- koca halk içinde oldukça resmidir. Birbirleriyle konuşmaları, şakalaşmaları veya aralarındaki sevgiyi belli edecek herhangi bir harekette bulunmaları ayıp karşılanır (Tavkul, 1993: 127).

Gelin ev içindeki tüm işleri halletmelidir. Ev işlerini eksik yapan ve zamanında yetiştiremeyen gelinler hoş karşılanmazlar. Evin gelini herkesten önce kalkmalı ve herkes uyuduktan sonra uyumalıdır.

3.2.4. ÖLÜM

Ölüm, insanların nefes alışının sonlanması ve artık bu dünya ile tüm bağının kopması demektir. Hiç şüphesiz ki “Her canlı ölümü tadacaktır.” (Ali İmran suresi, 185.ayet). İslam inancına göre ölüm, ahiret hayatına geçişin ilk adımıdır. İnsanlar bu dünyada yapmış oldukları amellerin hesabını verirler.

Geçiş dönemleri başlığı altında incelediğimiz ölüm, düğün ve doğum gibi sevinçlerin aksine geride kalanlara derin üzüntüler bırakır. Müslümanlar ölünün arkasından günahlarına kefareti olması için Kur'an-ı Kerim okurlar. Toplum inancına göre ölen kişinin ruhu 40 gün yaşadığı evden gitmez. Bu nedenle öldüğü günden 7 ve 40 gün sonra toplanıp mevlit okuturlar.

Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nde ölünün ardından yapılan uygulamalara bir göz atalım:

Ölünün ardından ilk etapta İslami şartlara göre yıkanır ve kefenlenir. Musalla taşına konup cenaze namazı erkekler tarafından kılınır. Daha sonra mezarlığa götürülerek toprağa gömülür. Ölü evinde üç gün boyunca kesinlikle yemek yapılmaz, yakın akrabalar yemek yapıp getirirler. Ölünün çıktığı oda kırk gün boyunca gece gündüz ışıklı tutulur (bk. Ragibova, 2008: 126).

Ahıska Türkleri bilinenin aksine ölünün yedisini Hristiyanların yaptığı düşüncesiyle okutmazlar. Ölen kişinin kıyafetleri saklanmaz, ya ihtiyacı olan birilerine verilir veya yakılır. Ahıska Türkleri'nde ölünün ardından tutulan yas en fazla 3, 7 veya 40 gün tutulur. Daha fazla yas tutulması Allah'a isyan sayılır.

Ahıska Türkleri'nde ölen kişinin ardından ağlanır fakat üzüntüden dolayı üst baş yırtmak, ağıtlar yakmak yoktur. Ölü adına niyet edilerek kurban kesilip etin tamamı fakirlere dağıtılabilir fakat onun yerine namaz kılınamaz veya hacca gidilemez. Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nde ölen kişi her hafta özellikle cuma günleri yaşadığı eve gelir ve hane halkının durumuna bakar. Ayrıca buluğa ermeden vefat eden çocukların ise cennetlik olduğuna inanılmaktadır. Bu çocukların cennetin kapısında anne ve babalarını beklediklerini onlara şefaatçi olacaklarına inanılır (Kalafat, 2011: 71).

3.3. KAZAKİSTAN'DA YAŞAYAN AHISKA TÜRKLERİ'NDE SOSYAL YAŞAM

Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nin sosyal yaşamını incelediğimizde topluma özgü giyim kuşamı, yeme içme kültürleri, toplumun eğitime verdiği önemi ele aldık.

3.3.1. Ahıskalıların Giyim- Kuşamı

Giyecekler halk kültürlerinin önemli parçalarından biridir. Eskiden insanların giydiği kıyafete bakılarak hangi millete ait olduğu anlaşıldı. Ancak günümüzde özellikle genç yaştaki bireyler, modaya ayak uydurarak giyinmekte. Yöresel kıyafetlerle daha çok köylerde karşılaşabiliriz.

Ahıska Türkleri'nin giyim tarzından bahsedecek olursak;

Erkekleri, başlarında püsküllü fes, üzerlerinde el dikmesi ceket, alt tarafa ise şalvar ve dize kadar çizme giyerler. Kadınları ise, başlarını ince bir tülbentle kapatıp üstüne beyaz, üçgen tülün (leçeğin) üzerinden büyük başörtü atarlar. Göğüs ve kol

ağızları işlemeli fistanlar giyilip etek üzerine yalnız ön kısmı örten işlemeli, kaytanlı “peştamal” giyerlerdi. Çarık, yemen bulundukça kundura ya da lastik ayakkabılar, yün çoraplarla giyilirdi (Türki- Piriyeva, 2009: 105).

Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türkleri’nin giyim tarzı ise yaşadığı ülkenin giyim tarzı ile uyum sağlamıştır. Kim nerede yaşarsa yaşasın, yaşadığı ortamın kültüründen, giyim kuşamından mutlaka etkilenir. Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türkleri de Kazakistan halkının giyim kuşamını benimsemişlerdir. Din olarak İslamiyeti seçen halk, dinin belirlediği ölçülere göre giyim tarzına dikkat etmektedir.

3.3.2. Ahıskalıların Yiyecekleri

Yemek kültürü giyim-kuşam gibi yörelere göre farklılık gösterebilir. Her memleketin damak zevki birbirinden farklıdır. Ahıska Türkleri’nin ise yaşadıkları sürgünden dolayı, sürgün edildikleri yerlerin yeme-içme, giyim-kuşam kültürlerinden bir nebze de olsa almışlardır. Gittikleri yerlerden yeni yemekler öğrenen Ahıska Türkleri’nin zengin bir mutfak kültürleri vardır diyebiliriz. Ahıska Türkleri’nin yemeklerine baktığımızda ağırlıklı olarak hamur işlerinin tüketildiğini görebiliriz. Türk sofralarının en kıymetli yemeklerinden olan mantı, Ahıska Türkleri’nin sofralarında da yer almaktadır. Ahıska Türkleri mantıyı sadece kıyma ile değil patates veya kabakla da yapabiliyorlar. Şüphesiz ki Ahıska Türkleri’nin en meşhur yemeği hınkaldır (Ragibova, 2008; 134). Mantı görünümünde olan hınkal yemeğini yemeyen Ahıskalı yoktur. Mayasız hamurdan yapılan hınkal, boş hamur yaprakları tek tek açılarak yapılır. Hınkal hamuru sert bir yapıda olduğu için güç açılır. Yufka gibi ince açılan hınkal yemeğinin üzerine soğan ve tereyağı dökülerek servis edilir.

Etli yemekleri ise bizdeki gibi kavurmalar, kızartmalar, kebablar yapılmaktadır. Tandır ekmeği, sac ekmeği, sigara böreği, bazlama, yufka, sinor, katmer ve kete Ahıska Türkleri’nin tükettiği ekmek çeşitleri olarak karşımıza çıkar. Çorba olarak, et çorbası, fasulye çorbası, ayran çorbası en çok tüketilen çorbalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların dışında bizde de çok sevilen ve özel sofralarımızda mutlaka yer edinen biber-patlıcan dolması, lahana sarması, yaprak sarması, menemen, fasulye kavurması, özbek pilavı gibi yemeklerle karşılaşmaktayız. Tatlı olarak ise, revani,

pasta, kek, kurabiye çeşitleri, baklava vb. tatlılar Ahıska Türkleri'nin sofralarında karşılaşılan tatlı çeşitlerindendir (Azizova, 2001: 16).

Ahıskalı Türklerin yemeklerine genel olarak baktığımızda bizim geleneksel mutfığımızla benzerlik gösterdiğini hatta aynı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

3.3.3. Eğitime Verilen Önem

İnsanlar yaratılış itibariyle sürekli eğitilmekte ve yeni şeyler öğrenmektedir. Bilerek veya bilmeyerek sürekli yeni şeyler öğrenir ve bunları hayatlarında uygularlar. Eğitim ilk olarak ailede başlar, okul ve sosyal hayatta katlanarak devam eder.

Eğitim sosyal bir olgudur. Toplum olmazsa eğitimden de söz edilemez. Toplumsal yaşamın varoluşuyla, eğitimin toplum içerisinde olup bittiğinden bahsedilebilir. Eğitim en genel tanımıyla bireye insani vasıflar kazandırıp onu sosyalleştirerek toplumsal hayata hazırlamaktadır (Öztürk, 1993: 21).

Ahıska Türkleri'nin eğitime ne kadar önem verdiklerini açtıkları okullardan anlayabiliriz. Ahıska Bölgesi, önemli kültür ve eğitim merkezlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çağdaş ve yenilikçi eğitim anlayışını benimseyen okullar bulunmaktadır. Tiflis vilayetine bağlı Ahıska kazasında ilkokul açılan köy ve kasabalar: Azgur, Okam, Hırtız, Adigön, Varhan, Oşora ve Sinis'tir (Gocayeva-Memmedova, 2009: 14).

1940 yılının ortalarında köylerde genel olarak Kazakça ve Rusça okutulurdu. 1957 yılında Kazakistan'da 8.761 okul içerisinde 3.197 okul Kazakça eğitim vermekteydi. 1987 yılında ise Kazakistan'da 8.728 okul içerisinde 2.490 okul Kazakça, 6.238 okul Rusça eğitim vermekte idi (Veyseloğlu, 2008: 25).

Kazakistan bağımsız bir devlet olunca (1991) Rusçadan daha çok Kazakça eğitim veren bölüm ve yüksekokullar açılmaya başlanmış ve yine bu yıldan itibaren

Kazakistan'daki Ahıska Türkleri'nin okuduğu okullarda Türkiye Türkçesi ile ders verilmeye başlandığını yapmış olduğumuz araştırmalar sonucu öğreniyoruz.

SONUÇ

Ahıskalı Türklerin tarihi, coğrafi yapısı, kimliği, sosyal ve kültürel yapısı yeterince araştırılmamıştır. Yaptığımız bu çalışmanın asıl amacı Ahıska Türkleri'nin unutulmakta olan folklor ürünlerini derleyip bu zengin kültürü halk edebiyatı dünyasına tanıtmak ve gelecek kuşaklara aktarmaktır. Aynı zamanda unutulmaya yüz tutmuş bazı geleneklerin folklor araştırmacılarına kaynaklık etmesi için yazılı hale getirilmiştir.

Araştırma aşamasında Ahıska Türk folklorunun Türkiye'deki folklor unsurlarıyla benzerlikleri dikkat çekmiştir. Ahıskalıların ettikleri dualar, ninniler, türküler, bilmeceler, yeme-içme kültürleri gibi birçok yönden benzerlikler olduğu görülmüştür. Bugün Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nin evine misafir olan Anadolu insanı, orada yabancılık çekmeyecektir. Ahıskalılar yaşadıkları sürgüne rağmen Türk kültürünü, gelenek ve göreneklerini çok uzaklarda yaşatabilmişlerdir.

Tez konusu belirleme aşamasında Ahıskalılara ait sürgün hikâyesine denk geldikten sonra Ahıskalılar hakkında araştırma yapıldı. Ahıskalılar böylesine acı bir sürgün hikâyesinden sonra kendi kimliklerini, gelenek ve göreneklerini, folklorik özelliklerini yaşatıp yaşatmadıkları üzerine doğan bir merak sonucu bu konuda araştırma yapılmaya başlanmıştır. Araştırma sürecinde Ahıskalılar çok zor şartlar altında yerleşmiş oldukları yeni yerlerde kendi benliklerini unutmayıp devam ettirdikleri çalışma sonucu tespit edilmiştir. Özellikle sürgün sonrası SSCB'nin dağılımına kadar ki süreçte Ahıska Türkleri kendi millî ve dinî kültürlerini korumuşlar ve gelecek kuşaklara taşımaya gayret göstermişlerdir. Ahıska Türkleri SSCB dağıldıktan sonra kendi anayurtlarına dönememişler ve çeşitli ülkelerde yaşamak zorunda kalmışlardır.

Araştırmada Ahıska Bölgesi'nin sürgünden önceki coğrafi konumuna yer verilmiştir. Devamında ise Ahıska Türkleri'nin sürgün edilirken çektikleri zorluklar anlatılmıştır. Okurken bile yürek burkan bu acıklı sürgün hikâyesinde dünyanın çeşitli yerlerine gönderilen Ahıska Türkleri'nin Kazakistan bölgesine yerleşmiş olanlar baz alınarak çalışma yapılmıştır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Ahıskalılara ait olan atasözlerine, ninnilere, mânilere, destanlara, atışmalara, ağıtlara, dua ve beddualara, bilmecelere, ve

türkülere yer verilmiştir. Ayrıca Ahıska kültüründe önemli bir yere sahip olan âşıklardan Âşık Mürteze, Ali Paşa Veyseloğlu, Ahıskalı Ali Paşa ve Âşık Mevlüd Nebioğlu'na yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümlerinde Ahıskalıların aile yapısını incelerken büyüklerin (dede ve nine) önemli bir yere sahip olduğu görüldü. Evlenecek olan gençlerin eş seçiminde, düğün aşamasında, doğacak olan çocuğa isim koyma aşamasında büyüklere danışılarak ve onlardan onay alınarak adım atılmıştır.

Ahıska Türkleri'ne ait giyim kuşamları incelediğimizde bizim yöresel kıyafetlerimizle benzerlikler gösterdiğini gördük. Yemek kültürlerine baktığımızda etli yemeklerde kebaplar, kızartmalar, kavurmalar; tatlı çeşitlerinde pasta, kek, kurabiye, baklava, revani bizim Türk sofralarında da bulunan hemen hemen kimsenin hayır diyemeyeceği özel yemek çeşitlerindendir.

Çalışmamızın sonlarına doğru Ahıska Türkleri'nin zengin folklorunun daha fazla araştırılmaya ihtiyacı olduğunu ve unutulmaya yüz tutmuş birçok gelenek ve göreneğin gün yüzüne çıkarılması gerektiğini tespit ettik. Ahıskalıların kendi kültürlerine sahip çıkma adına lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını bu alanda yapacakları kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Ağara, İ. (2004). *Ahıska Türkleri (Sürgününün 60. Yılı Anısına) İnsanlık Dramı*. İzmir: İzmir Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları.

Akalın, S. (1970). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınevi.

Aksakal, H. (2009). Stalin ve II. Dünya Savaşı Bağlamında Milliyetler Politikası. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. 6.21, 23 – 30. http://karam.org.tr/Makaleler/671431725_aksakal.pdf (25 Ocak 2018).

Aksoy, Ö.A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*. İstanbul: LM Yayınları.

Alptekin, A.B. (2009). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Artun, E. (1998). *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları*. İstanbul: Tekirdağ Genç İşadamları Derneği Kültür Yayınları.

Aslan, Prof.Dr. E. (2017). *Türk Halk Edebiyatı*. 4. Baskı. Ankara: Pegem Akademi

Aydınğün, A., Balım, Ç., Hoover, M., Kuzbetsov, I. ve Swerdlow, S. (2006). *Meskhethian Turks – An Introduction to their History, Culture and Resettlement Experiences*. Editor: Ranard, D. A., Washington: Published by the Center of Applied Linguistics, Culture Profile No. 20.

Azizova, N. (2001). *“Etnik Kültür” Ahıska*. İstanbul: Ahıska Türkleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği Yayınları.

Badalov, Ç. (2004). *Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri*. Kazakistan: Çimkent Yayınevi

Baddeley, J. F. (1995). *Rusların Kafkasya'ya İstilası ve Şeyh Şamil*. S. Özden (çev.), İstanbul: Kayıhan Yayınları.

Bali, M. (1997). *Ağıtlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bayraktar, R. (2000). *Ahıska – Çıldır Beylerbeyliği*. İstanbul: Yaşayan Kitaplar Yayınevi.

Bayrı, M. H. (1972). *İstanbul Folkloru*. 2. Basım. İstanbul: Eser Yayınevi.

Berdzenişvili, N. ve Canişa, S. (2000). *Gürcistan Tarihi*. H. Hayrioğlu (çev.), İstanbul: Sorun Yayınevi.

Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, P.N. (2002). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınevi.

Bugay, N. F. (1995). *L.Beriya-İ.Stalinu: "Soglasno Vaşemu Ukazaniyu..."*, Moskva, AİRO-XX.

Caferoğlu, Dr. A. (1995). *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. Ankara: TDK Yayınları

Çalışkan, İ. (2012). 20. Asırda Asya'da Din Politikaları: Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği Hâkimiyetinde Belirleyenler ve Belirlenenler. *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*. M. S. Kafkasyalı (Ed.). Ankara – Türkistan: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk – Kazak Üniversitesi Yayınları.

Çelebioğlu, A. (1995). *Türk Ninnileri Hazinesi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (1997). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.

Elçin, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Emeksiz, Prof. Dr. A. (2007). *İstanbul Manileri*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Feyzatov, A. (2011). *Nüfus Yapısı*. İstanbul: İstanbul Ahıska Türkleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği Yayınları.

Firuzoğlu, S. R. (1999). Kırım ve Kafkasya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na Göçler. *Osmanlı Ansiklopedisi*. Cilt: IV, İzmir: Yeni Şafak Yayınları.

Gocayeva , Memmedova, G. (2009). Yüz Yıl Önce Ahıska'da Okullar. *Bizim Ahıska (Üç Aylık Kültür Dergisi)*. Bahar Dönemi, 14, 14 – 17.

Gürlek, A. (2001). Ahıskalıların Dünyası. Konya.

Güzel, A. , Torun, A. (2003). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınevi.

Hacılı, A. (2009). *Ahısqa Türkleri Veten Bilgisi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Hacılı, A. , Poladoğlu, A. (2001). *Ahıska Türk Folkloru*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Kalafat, Dr. Y. (2011). Kazakistan'daki Türk Halk İnançları. *Milli Folklor Dergisi*.117-41: 66-71.

<http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=42&Sayfa=65> (10 Mart 2018).

Kalafat, Dr. Y. (2011). Dedem Korkut Yurdu Bayburt ve Yöresinde Ulu Canlar. *Milli Folklor Dergisi*.117-41: 57-60.

<http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=41&Sayfa=56> (18 Mart 2018).

Kaya, D. (1999). *Anonim Halk şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

Kaya, D. (2001). *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Kırzioğlu, F. M. (1958). *Kars Tarihi*. İstanbul: Işıl Matbaası.

Kırzioğlu, F. M. (1992). *Yukarı – Kür ve Çoruk Boyları 'nda Kıpçaklar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

Kırzioğlu, F. M. (1998). *Osmanlıların Kafkas – Elleri 'ni Fethi (1451 – 1590)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Köprülü, F. (1976), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Alfa Yayınevi.

Kur'an. Ali İmran Suresi, Ayet 185.

Kur'an. Bakara suresi, Ayet 102.

Lang, D. M. (1997). *Gürcüler*. N. Domaniç (çev.), İstanbul: Ceylan Yayınevi.

MEB (1995). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*. Cilt I. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Memmedoğlu, R. (2013). *Vetene Doğru*, Kazakistan: Almatı Yayınevi.

Nakip, M. (2012). Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya. *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*. M. S. Kafkasyalı (Ed.). Ankara – Türkistan: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk – Kazak Üniversitesi Yayınları.

Oğuz, Doç.Dr.Ö. (1999). “*Ahıskalı Ali Paşa 'nın Almatı 'daki Şiir Dünyası*”, Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı.

Özdemir, V. (2011). XII. ve XIII. Yüzyılda Türk – Gürcü Münasebetleri (Türkiye Selçukluları ve Doğu Anadolu Türk Beylikleri Döneminde). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, H. (1993). *Eğitim Sosyolojisi*, 8.Baskı, Ankara: Hatiboğlu Yayınları.

Ragibova, G. (2008). Kırgızistan'da Yaşayan Ahıska Türklerin Folkloru. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Resulzade, M. E. (1993). *Kafkasya Türkleri*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Seferov, R. , Akış, A. (2008). Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türkleri'nin Yaşadıkları Coğrafyaya Genel Bir Bakış. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 24, Güz Dönemi, 393 – 411.

Şenel, S. (2003). Aşık Edebiyatı ve Musikide Destan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt.4. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Şentürk, H. (2008). *İbadet Psikolojisi: Hz. Peygamber Örneği*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Tavkul, U. (1993). *Kafkasya Dağlarında Hayat ve Kültür*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

TDK (2005). Türkçe Sözlük(10.bs.). Ankara: TDK Yayınları.

TDK (2011). *Atasözleri*. <http://www.tdk.gov.tr> (22 Mart 2018).

Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. Cilt – 1: En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar, İstanbul: Enderun Kitabevi.

Türki, İ. (2007), *Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Âşıklarının Kısa Antolojisi*. Çimkent: Kazakistan.

Türki, İ. , Piriyeve, S. (2009), *Ahıska Türklerinin Tarihi, İslam ve Aile Durumu Ansiklopedisi*, Çimkent: Kazakistan.

Uravelli, O. (1994). Sovyet Resmî Belgelerinde Ahıska Sürgünü. *Bizim Ahıska Dergisi*. 9.16, 8 – 11.

Veyseloğlu, A.P. (2008), *Vatan ve Gurbet*. Kazakistan: Almatı Yayınevi.

Yakıcı, A. (2007). *Halk Şiirinde Türkü Tanım Tasnif İnceleme Metin*. 1.basım. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldız, A. (2008). *Dua Söylemden Eyleme*. İstanbul: Pınar Yayınevi.

Yılmaz, A. (2015). *Ahıska Türklerinin Edebiyatına Dair*.

<http://dergipark.gov.tr/tdded/issue/12704/154594> (16 Kasım 2017).

Yılmaz, A. ve Mustafa, R. (2014). 1992 Sonrası Türkiye'ye Göçen Ahıska Türklerinin Göç, İskân ve Uyum Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma: Bursa Örneği. *Studies of The Ottoman Domain*.4.6, Şubat Dönemi.

Yılmaz, M.A.(2008), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.17, Sayı:3.

Yüksel, A. (2014). *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Osmanlı İstihbarat Ağı*. İstanbul: Dergâh Yayınevi.

Yüzbey, İ. (2008). Ahıskalı Türkler ve Kültürleri. 3.7:680-694. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/637969420_37yuzbeyirade.pdf (17 Ocak 2018)

Zeyrek, Y. (2001). *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.

Zeyrek, Y. (2002). *Ahıska ve Ahıska Türkleri*. Cilt: 20, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları.

Zeyrek, Y. (2006). *Ahıska Araştırmaları*. Ankara: Kozan Ofset Matbaacılık.

EKLER

Ek1 Fotoğraflar:

Ahıska Türkleri'nin düğünleri. Fotoğraf: (<https://goo.gl/images/9md77U>)

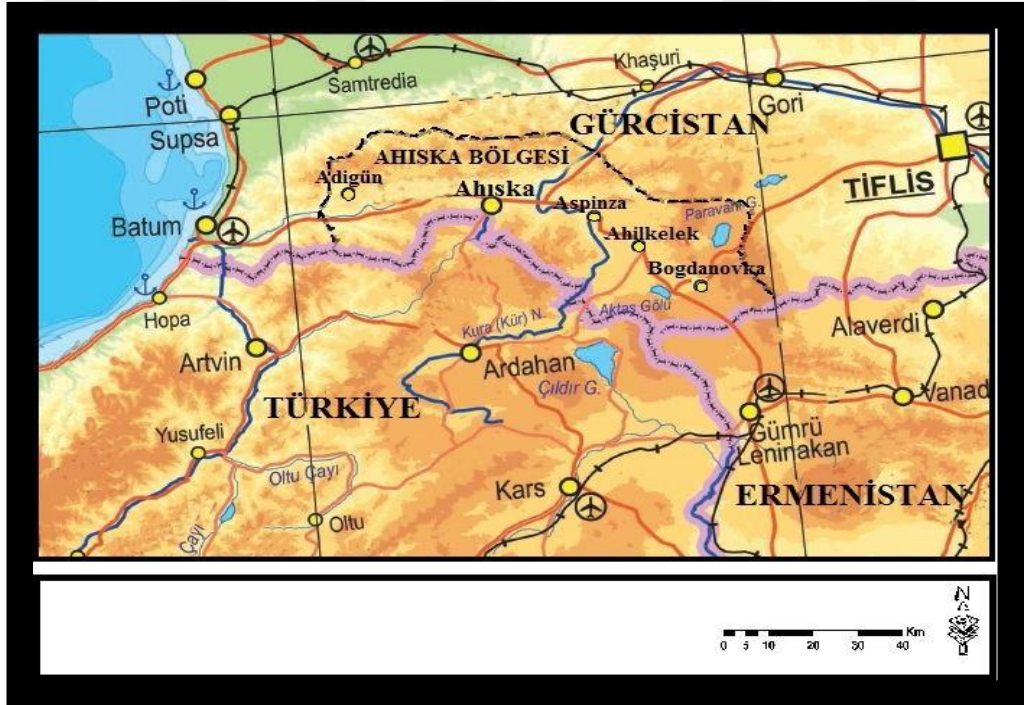

Ahıskalı Türklerin Yöresel Kıyafeti Fotoğraf: (<https://goo.gl/images/GEy32l>)

Ahiskalıların Meşhur Yemeği Hinkal Fotoğraf: (<https://goo.gl/images/98HJXN>)

Ek2 Haritalar:

Ahıska Bölgesi'nin Lokasyon Haritası

(Kaynak: Yılmaz, Mustafa; 2014: 3)

ÖZGEÇMİŞ

ADI-SOYADI: HAVVA ULUDAĞ

DOĞUM TARİHİ: 20.11.1988

MEDENİ HALİ: EVLİ

E-posta: edebihayat@hotmail.com

Beylikdüzü/İSTANBUL

553-852-27-96

EĞİTİM DURUMU:

2011-2015 Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı

2007-2009 Newport international University İşletme

2002-2005 Kocasinan Lisesi

1994-2002 Şirinevler İlköğretim Okulu

YABANCI DİL: İngilizce

İŞ TECRÜBESİ:

2015/16 Yabancı Uyruklu Öğrencilere Türkçe Öğretmenliği

2014/15 Türk Telekom Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi – 9 ve 10.sınıf öğrencilerine Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

2013/14 Dershane (Teog Hazırlık) - 7 ve 8.sınıf öğrencilere Türkçe Öğretmenliği